

KARLOVA UNIVERZITA V PRAZE

FAKULTA HUMANITNÍCH STUDIÍ

Obor: Sociální a kulturní ekologie

Osel domácí – hospodářské zvíře nebo domácí mazlíček?

(Chov a uplatnění oslů domácích v Polabí – případová studie)

Diplomová práce

Autorka: Bc. Eliška Diblíčková

Vedoucí práce: Ing. Michael Bartoš, CSc.

Praha 2014

Na tomto místě bych ráda poděkovala svému vedoucímu diplomové práce, Ing. Michaelu Bartošovi, CSc., za rady a poskytnutí odborných materiálů. Moje poděkování patří i PhDr. Ivanu Ryndovi za cenné rady a doporučení v oblasti metodologie práce.

Prohlašuji, že jsem práci vypracoval/a samostatně. Všechny použité prameny a literatura byly řádně citovány. Práce nebyla využita k získání jiného nebo stejného titulu.

V Českém Šternberku 22. června 2014

Bc. Eliška Diblíčková

Obsah

Abstrakt.....	7
Abstract.....	8
1. Úvod.....	9
2. Cíle práce, výzkumné otázky.....	11
2.1. Cíle práce	11
2.2. Výzkumné otázky	11
3. Teoretická část	12
3.1. Biologická a hospodářská charakteristika osla	12
3.2. Domestikace a chov osla.....	13
3.3. Uplatnění osla v životě lidské populace	17
3.3.1. Uplatnění oslů domácích na kontinentu jejich původu.....	18
3.3.2. Uplatnění oslů domácích v Asii.....	20
3.3.3. Uplatnění oslů domácích v Evropě.....	20
3.3.4. Uplatnění oslů domácích v Jižní, Střední a Severní Americe.....	21
3.3.5. Příběh oslů domácích v Austrálii.....	22
3.3.6. Další vybraná uplatnění oslů v životě lidské populace.....	23
3.4. Vztah zvířat a lidí.....	23
3.4.1. Materialistická interpretace.....	24
3.4.2. Biofilie	25
3.4.3. „Zvířata blízka“ versus „zvířata vzdálená“	26
4. Metodologie	28
5. Modelové území	29
5.1. Charakteristika Polabí.....	30
6. Použité techniky a metody	32
6.1. Metoda sněhové koule	32
6.2. Standardizovaný rozhovor	32
6.3. Analýza kvalitativních dat	32
6.3.1. Deskriptivní analýza kvalitativních dat	33
6.3.2. Metoda prostého výčtu.....	33
6.3.3. Metoda kontrastů a srovnávání	34
6.3.4. Metoda vytváření trsů	34
7. Empirická část.....	35

7.1. Průběh výzkumu	35
7.2. Oslové v Polabí a jejich chovatelé	36
7.3. Způsoby chovu oslů v Polabí	40
7.3.1. Pastva nebo stáj? Aneb prostředí chovu	40
7.3.2. V jaké společnosti se oslové v Polabí nachází?	41
7.3.3. Strava	43
7.3.4. Dílčí shrnutí.....	44
7.4. Způsoby využívání oslů v Polabí	45
7.4.1. Pracovní uplatnění oslů	45
7.4.2. Uplatnění do tahu, pod sedlo a jiné dovednosti	46
7.4.3. Mimopracovní uplatnění oslů	47
7.4.4. Dílčí shrnutí.....	49
7.5. Důvody majitelů oslů v Polabí k jejich chovu	50
7.5.1. Dílčí shrnutí.....	53
8. Diskuse.....	54
9. Závěr	57
Použitá literatura	60
Internetové odkazy	63

Abstrakt

Oslové domácí jsou lidem po tisíciletí užitečným pomocníkem především v přepravě věcí a při zemědělských pracích. Dnes usnadňují život venkovskému i městskému obyvatelstvu na všech kontinentech. Ve vyspělých zemích však s nástupem mechanizace oslové ztrácí své uplatnění v dopravě a zemědělství. O tom, jak a proč se ve vyspělých státech oslové nadále chovají, toho nevíme mnoho.

První, teoretická část práce, má za snahu shrnout dosavadní základní poznatky o chovu a využívání oslů domácích. Zaměřuje se na domestikaci osla, jeho uplatnění v průběhu historie v různých částech světa, na postavení oslů domácích v současnosti a částečně na vztahy lidí a zvířat z pohledu oboru Human-Animal Studies.

Teoretickou část doplňuje vlastní výzkum v části polabské nížiny. Hlavním praktickým cílem diplomové práce je nahlédnout do fenoménu chovu oslů domácích v současné České republice a přinést poznatky o tom, proč se v této vyspělé zemi v moderní době oslové chovají. Výzkum zjišťuje, jak se zde oslové chovají, jaké důvody vedou chovatele k tomu, že si osly pořídí a jaké je potom jejich skutečné uplatnění.

Diplomová práce zároveň přispívá k popularizaci tématu mezi odborníky i laiky a navrhuje metodiku, podle které bude možné zkoumat chov oslů na dalších územích.

Klíčová slova: osel domácí, *Equus Asinus*, Polabí, chov, uplatnění oslů, biofilie, kulturní materialismus, „zvířata blízka“, „zvířata vzdálená“, Human-Animal studies

Abstract

Donkeys have been useful helpers to people especially at transporting burdens and in agriculture for thousands of years. Nowadays they make livelihoods of rural as well as urban inhabitants over all continents easier. The use of donkeys in agriculture and transport is vanishing in developing countries due to the mechanization. We know only little about how and why people keep breeding of donkeys in developing countries.

Theoretical part of the thesis tries to summarize previous basic knowledge about breeding and using donkeys. It focuses on domestication of donkeys, their use in history in different parts of the world, current position of donkeys and partly on relations between men and animals from the view of Human-Animal Studies.

A research in a part of Polabí lowland is added. The main practical aim of the thesis is to take a look at the phenomenon of breeding donkeys in the Czech Republic in the present and bring any findings about why do people breed donkeys in modern times in this developing country. Research finds how are donkeys bred, what reasons lead breeders to get donkeys and what their real use is.

The thesis contributes to popularization of this theme among experts and laymen and suggests methodology for research of breeding donkeys in other areas as well.

Key words: donkey, *Equus Asinus*, Polabí lowland, farming, using donkeys, biophilia, cultural materialism, „close animals“, „distant animals“, Human-Animal studies

1. Úvod

Pohybujeme-li se v české krajině jako dobří pozorovatelé, neujde nám skutečnost, že se na pastvinách mezi pasoucími se hospodářskými zvířaty v poslední době zvyšuje počet pro naše oblasti nepůvodních druhů, jako jsou například lama, osel, pštros nebo dokonce klokan. Jaké důvody vedou současné chovatele k tomu, že tato zvířata, původem z jiných geografických a klimatických oblastí, chovají na českém venkově či v okolí tuzemských měst? V dostupné odborné literatuře je minimum, respektive neexistují žádné relevantní údaje o chovu těchto zvířat na území České republiky. Přestože například osel domácí má v naší evropské kultuře poměrně významné místo (přítomnost osla při narození Ježíše Krista; zmínky o oslech v četných bajkách a pohádkách), neobjevila jsem žádné studie ozřejmující, proč lidé osly v našich podmínkách chovají.

Jelikož se sama zajímám o chov hospodářských zvířat a ráda bych si v budoucnu osly pořídila, začala jsem zjišťovat, jak je to s chovem oslů v České republice. Jako studentka sociální a kulturní ekologie jsem se začala zabývat otázkami motivací lidí, kteří na počátku 21. století chovají osly a zároveň otázkami jejich uplatnění v současné době. Svůj výzkum jsem zaměřila na oblast Polabí. K výběru tohoto modelového území mě vedly důvody spíše technického charakteru. Kvůli ochraně osobních údajů se mi nepodařilo získat podrobnější informace o chovatelích oslů v Čechách, na Moravě a ve Slezsku, než je celková statistika počtu chovaných oslů, mul a mezků. Proto jsem nemohla provést reprezentativní výzkum pro celou ČR. Polabí jsem zvolila, protože se jedná o zemědělskou oblast s vhodnými podmínkami pro chov oslů. Tuto oblast navíc dobře znám, poněvadž tam již od dětství žiji.

První, teoretická, část diplomové práce se zaměřuje na chov oslů z globálního dlouhodobého hlediska. Stručně v ní charakterizují osla domácího jako druh, popisují, jak proběhla jeho domestikace, v kterých oblastech se oslové chovají, jaké jsou populační trendy a především, jak se v průběhu historie oslové na různých místech uplatňovali a jak se využívají v současnosti. Jelikož mě zajímají i motivace majitelů oslů k jejich chovu, věnovala jsem jednu kapitolu vztahům mezi lidmi a zvířaty. Vztahy mezi lidmi a ostatními živočichy se zabývá relativně nový obor Human-Animal Studies.¹ Vybrala jsem tři teoretické pohledy na vztah lidí ke zvířatům. Materialistické vysvětlení podle Marvina Harrise, kontrastní teorii biofilie Edwarda O. Wilsona a dualistický pohled Stanislava

---

¹ Nepřekládá se do češtiny.

Komárka, který upozorňuje na existenci dichotomie „zvířata blízka“ versus „zvířata vzdálená“.

Navazující empirická část shrnuje průběh výzkumu a poznatky získané pomocí standardizovaných rozhovorů s chovateli oslů v modelovém území. Zjištěné informace rozdělují do kategorií: oslové v Polabí a jejich chovatelé obecně, způsoby chovu oslů v Polabí, uplatnění oslů v Polabí a důvody majitelů oslů v Polabí k jejich chovu. Posledním výstupem diplomové práce je vytvoření metodologie, pomocí níž by se mohl chov oslů zkoumat i na dalších územích.

2. Cíle práce, výzkumné otázky

2.1. Cíle práce

Hlavními cíli diplomové práce je shrnout dosavadní základní poznatky o chovu a využívání oslů domácích po celém světě, přinést poznatky o fenoménu chovu oslů domácích v České republice prostřednictvím výzkumu v oblasti Polabí, zjistit a popsat, jak se tato zvířata v dané lokalitě uplatňují a jaké důvody vedou chovatele k jejich chovu. Takové poznatky jsem nenalezla zpracované nejen pro Polabí, ale ani v rámci celé ČR.

Dalším cílem diplomové práce je popularizovat téma chovu oslů domácích v odborné i laické obci a současně navrhnout metodiku, pomocí níž by bylo možné zkoumat danou problematiku i v dalších územích.

2.2. Výzkumné otázky

Předmětem zkoumání této diplomové práce je chov oslů domácích jako jev. Zajímají mě obecné informace o chovu (původ, počet, pohlaví oslů, podmínky, ve kterých jsou chováni apod.), o motivacích, které vedou majitele oslů k jejich chovu, a informace o způsobech využívání oslů domácích. Výzkum se zaměřuje na zeměpisnou oblast Polabí.

Pro výzkum v modelové lokalitě jsem stanovila tyto **3 výzkumné otázky**:

1. Jak lze charakterizovat chov oslů domácích v Polabí?
2. Jaké je využití oslů domácích v Polabí?
3. Jaké jsou důvody majitelů oslů domácích v Polabí pro jejich chov?

3. Teoretická část

3.1. Biologická a hospodářská charakteristika osla

Oslové jsou lichokopytníci a patří spolu s koňmi a zebrami do čeledi koňovitých (*Equidae*). Divoké druhy podrodů kůň (*Equus*), osel (*Asinus*) a zebra (*Hippotigris*) se od sebe nejlépe rozlišují podle zbarvení. Práví koně mají barvu plavou až šedou, hříva a spodek nohou jsou tmavé, na zádech se táhne černý (tzv. úhoří) pruh. Oslí zbarvení se pohybuje mezi žlutou až tmavě hnědou, hřívu a hřbetní pruh mají hnědé, břicho a spodek končetin světlé. Zebry jsou nezaměnitelné – pruhované, černo bílé, někdy s tmavě hnědou. Oslové se od koní dají dobře odlišit i podle ocasu. U oslů vyrůstají žíně až na konci, nejvýše v půli ocasu, zatímco koňský ohon má žíně až ke kořenu. Oproti koním vyrůstají oslům tzv. kaštánky (zrohovatělé útvary nad zápěstím a pod patním kloubem) pouze na předních končetinách. [Volf, 1997]

Do podrodu oslů se řadí druhy osel africký (*Equus asinus*) a osel asijský (*Equus hemionus*) [Volf, 1997]. Někteří autoři (např. Juliet Clutton-Brock) používají pro afrického osla latinské označení *Equus Africanus* a výraz *Equus Asinus* přiřazují oslu domácímu [Clutton-Brock, 2012].²

Afričtí divocí oslové se vyskytují na severu a východě Afriky. Podle zeměpisného rozšíření rozlišujeme tři rasy: osel nubijský, osel somálský a osel danakilský [Volf, 1997].³ Divokého osla afrického nalezneme na červeném seznamu ohrožených zvířat IUCN označeného v roce 2008 za kriticky ohrožený druh [Moehlman et al., 2008]. Ve volné přírodě žijí divocí afričtí oslové ve stádech (10 – 15 kusů). Kvůli vrozené plachosti se pohybují v co nejméně osídlených a schůdných oblastech, jako jsou pusté a suché kamenité pouště se strmými a hlubokými roklinami na náhorních plošinách. [Volf, 1997] Pro zajímavost Naučný slovník zemědělský u hesla osel v souvislosti s prostředím jeho původu uvádí: „*Obtížné prostředí (skalní srázy, kamenitá step) ho naučilo opatrnosti. Má tedy mnohem větší samostatnost v jednání než kůň. Tato vlastnost se projevuje i u domácích oslů a protože se zvíře nepodřizuje bezvýhradně vůli člověka, je zmíněná samostatnost nesprávně chápána jako oslí tvrdohlavost, umíněnost a hloupost.*“ [Stehlík, 1972:650-651] S nehostinným prostředím, které divocí osli v Africe obývají, souvisí i chudá strava (trnité keře, tvrdá tráva). Taková strava je pro ně dostatečná. Pro divoké africké osly je typické hýkání. [Volf, 1997]

² V diplomové práci budu používat české názvy, které jsou jednoznačné. Nebude-li výslovně uvedeno, že se text týká divokých oslů, týká se oslů domácích.

³ Viz obrázek v příloze č. 1.

Domestikování byli právě afričtí divocí osli. Domestikovaným oslům se věnuje většina diplomové práce. Domácí oslové se již od starověku kříží s domácími koňmi. Kříženci se nazývají **mul** (potomek oslího samce a koňské samice) a **mezek** (potomek koňského samce a oslice). Muly i mezci jsou neplodní [Volf, 1997]. Objevily se však i případy, které toto pravidlo vyvrací. Jeden příklad, kdy se koňovitému kříženci narodila hned dvě mláďata uvádějí B. Megersa, D. Biffa a B. Kumsa [Megersa et al., 2006]. Zkřížit se osel může i se zebrou. Vznikne hybrid (v angličtině zedonk nebo zonkey) [tamtéž]. Oslí mláďata se stejně jako u koní nazývají **hříbata** [Bílek, 1933; Hafner, 2009].⁴

Charakteristika oslů domácích vyplývá z popisu jejich předků, afrických divokých oslů. Domestikací se zmírnila jejich plachost, ale zůstala jim opatrnost, která se někdy zaměňuje za tvrdohlavost. Po divokých předcích zůstaly oslům i fyzické potřeby a celkový způsob života – jsou přizpůsobeni na chudou stravu, naopak srst nemají nepřizpůsobenou dešti, tvoří stáda atd. [Hafner, 2009]

Asijské divoké osly nalezneme ve stepích a polopouštích jižní a střední Asie. Areál jejich rozšíření se výrazně zmenšil s rozvojem pastevectví. Rozlišujeme několik geografických ras asijského osla: džigetaj, onager, kulan, khur, ašdari, kiang.⁵ Asijské oslové jsou velice plaší, nezmění to ani dlouhodobý chov v zajetí. [Volf, 1997] Tito oslové nebyli nikdy domestikováni, proto se jimi v diplomové práci nebudu více zabývat.

3.2. Domestikace a chov osla

Domestikace se říká procesu, kterým lidé začali pěstovat rostliny a chovat zvířata. Na první pohled se jedná o jednoduchý a jasný pojem, který není třeba blíže vysvětlovat. Začneme-li se domestikací zabývat trochu podrobněji, začnou před námi vyvstávat různé otázky. Například: pokud chová někdo doma tygra indického, je tygr indický domestikovaným zvířetem? Nebo jeho mláďata? A co třeba bylinky, které nesázíme, ale díky lidské činnosti (např. sečení luk) si je můžeme chodit natrhat? Narážíme na různá pojetí a vysvětlení toho, co domestikace znamená a co pod tento pojem (ne)lze zahrnout. Bývá považována za proces, na který působí 2 zásadní vlivy – biologický (domestikace jako forma přírodního výběru) a kulturní. Tento názor zastává například Juliet Clutton-Brock [Clutton-Brock, 1999]. Také Edward E. Price uvažuje o domestikaci ve dvou směrech: „*proces, kterým se určitou kombinací genetických změn vyskytujících se*

---

⁴ V diplomové práci používám i jiné výrazy, které jsou v mluveném i písemném projevu běžné – osle a oslátka.

⁵ Viz obrázek v příloze č. 1.

přes generace a vývojovými událostmi vyvolanými environmentálně a opakujícími se během každé generace, stane populace živočichů adaptovanou na člověka a na prostředí zajetí.“ [Price, 2003:11]

Oboru Sociální a kulturní ekologie je blízký antropolog Jared Diamond. Pro účel této diplomové práce budu stejně jako on definovat domestikované zvíře takto: „*tvor, který je výběrově chován v zajetí jako obměněná verze svých předků. Je využíván lidmi, kteří kontrolují jeho rozmnožování a krmení.*“ [Diamond, 2000:169] Diamond rozlišuje velká a malá domácí zvířata. Do kategorie „velký“ řadí zvířata s váhou přesahující 45 kg a před nástupem 20. století do této skupiny spadalo pouze 14 druhů! Pět se jich rozšířilo prakticky po celé zeměkouli a získalo celosvětový význam (ovce, koza, kráva, vepř a kůň), devět mělo význam pouze v určitých oblastech (sem zařazuje Diamond i osla, dále pak velblouda jednohrbého, velblouda dvouhrbého, lamu a s ní alpaku, soba, vodního buvola, jaka, bali-bantenga a mithana). [Diamond, 2000]

Jako první si člověk ochočil vlky, ze kterých se postupně stali psi. Domestikaci psů datujeme již do období před 12 tisíci lety [tamtéž]. Z hospodářských zvířat se nejdříve domestikovaly kozy a ovce kvůli masu. Domestikace koz a ovcí začala pozvolna probíhat zhruba před devíti tisíci lety na Blízkém východě. Později začali lidé využívat ovčí a kozí kůže a naučili se získávat ovčí a kozí mléko. Následoval chov dobytka. Ten se nejprve choval rovněž pro maso a mléko. Koncem čtvrtého tisíciletí před naším letopočtem se s vynalezením dřevěných saní se skluznicemi či s dřevěnými koly (disky) začal kastrovaný a poslušný dobytek zapřahat a využívat k tahu. Zhruba o tisíc let později se zapřahali i ochočení divocí oslové. [Clutton-Brock, 2012]

Osel byl nejspíše nejprve domestikován v severovýchodní Africe na počátku čtvrtého tisíciletí před naším letopočtem. Předkem domestikovaných oslů byly dva poddruhy divokého afrického osla: osel núbijský a osel somálský. Platí to pro osly na celém světě. Dalo by se předpokládat, že v Asii chovají lidé potomky divokého asijského osla, který byl v západní Asii běžným druhem. Výzkumy však prokázaly příbuznost tamních oslů s divokých africkým a nikoli asijským oslem. Při spáření oslů domácích chovaných v Asii s divokým asijským oslem se rodí potomstvo, které je dále neplodné. Lze proto říci, že předkem asijských domestikovaných oslů je divoký africký osel a že asijského divokého osla se domestikovat nikdy nepodařilo. [Beja-Pereira et al., 2004; Clutton-Brock, 2012]

Chov osla se postupně rozšířil na všechny kontinenty (kromě Antarktidy). V současnosti se odhaduje, že se na celém světě chová kolem 44 milionů oslů domácích.

Nejvíce se jich dle odhadů Organizace OSN pro výživu a zemědělství (FAO)⁶ nachází v Africe (přes 19,5 milionu) a v Asii (přes 17 milionů). Ještě před 10 lety byla na „první příčce“ Asie, Afrika ji ovšem „předběhla“ - zaznamenává rostoucí trend v počtu chovaných oslů, zatímco v Asii dochází naopak k poklesu. Zeměmi s největším počtem oslů domácích jsou Čína, Etiopie, Pákistán, Egypt a Mexiko. [web 1] Podrobnější přehled počtu oslů ve vybraných státech a na všech kontinentech v letech 1992, 2002 a v roce 2012 ukazují tabulky v přílohách č. 2 a č. 3.

Ke statistickým údajům o populaci oslů domácích je však nutno přistupovat velmi obezřetně, zakládají se na odhadech, které nemusí být přesné (a to ani v zemích, kde provádí registrace oslů). Pro některé státy odhady neexistují a nejsou proto zahrnuty v souhrnných regionálních a celosvětových statistikách. Toho všeho si jsou ve své studii o trendech populace oslů vědomi Paul a Malcom Starkeyovi [Starkey; Starkey, 2004]. Tato studie mapuje vývoj velikosti oslí populace na základě statistik počtu oslů v jednotlivých zemích a regionech mezi lety 1961 a 1996. Starkeyovi podle dostupných dat a vlastních zjištění a odhadů opatrně interpretují několik významných trendů. Za prvé se světová populace oslů domácích od prvních dostupných statistik z roku 1961 do roku 1996 stále zvyšovala. Populace oslů přitom není rozmístěna ani nenarůstá rovnoměrně. Většina oslů se nachází v polopouštích a v hornatých oblastech, výrazný nárůst byl zaznamenán zejména v subsaharské Africe, na severu Indického subkontinentu a v tropických vrchovinách Latinské Ameriky. Za druhé Starkeyovi vysledovali dramatický pokles počtu oslů domácích v nejvíce industrializovaných zemích v Evropě a v Severní Americe. Některé nově industrializované země tento trend následují, například Turecko, Izrael a Jihoafrická republika. Chov oslů v těchto zemích považují za „zaostalost“. Neplatí však, že na industrializaci se váže pokles populace chovaných oslů. Třetím a velmi výrazným vyzorovaným trendem je stabilita velikosti populace oslů v rychle se industrializujících zemích (Čína, Brazílie, Mexiko, Indie, Pákistán, Egypt). Starkeyovi to vysvětlují tím, že i přes rychlou urbanizaci jsou v těchto zemích velké venkovské oblasti, kde mají lidé nízké příjmy a oslové jsou velmi užiteční pro lokální přepravu. Klesající trend lze zaznamenat jen tam, kde získalo venkovské obyvatelstvo přístup k motorovým vozidlům. [tamtéž]

Specifickým případem je situace v Austrálii. Oslové domácí se tam ve 20. století dostali do volné přírody, stali se z nich tzv. zdivočelí oslové.⁷ Velmi rychle se rozmnožili na 5 milionů kusů v roce 2004. Nyní jsou považováni za škůdce, jejichž stavy je nutné

---

⁶ Food and Agriculture Organization.

⁷ Feral donkeys.

radikálně snížit [Bough, 2006]. Bližší popis příběhu oslů v Austrálii obsahuje kapitola 3.3.5. Příběh oslů domácích v Austrálii.

V **Evropě** se v poměru k jiným kontinentům chová oslů výrazně méně (šestnáct zemí na světě převyšuje dle statistik FAO [web 1] v počtu oslů celou Evropu), nicméně tu má chov těchto zvířat tradici dlouhou již několik tisíciletí. „*Do Evropy se dostal osel v době bronzové, tj. během druhého tisíciletí př. n. l. Patrně jej s sebou přivedli Etruskové, kteří přišli z Malé Asie a usadili se trvale na Apeninském poloostrově.*“ [Volf, 1997:107] Během starověku se osli rozšířili po celé jižní Evropě [tamtéž]. Později pak do celé Evropy.

Trendy velikosti populace oslů od konce 30. let 20. století (zejména v druhé polovině 20. století) v Evropě popisují Paul a Malcolm Starkeyovi v již zmíněné studii. Ukazují, že ve druhé polovině 20. století došlo v Evropě k výraznému poklesu počtu oslů. Tento pokles se týkal zejména některých států západní Evropy. Například ve Francii se počet oslů snížil ze 185 tisíc v roce 1938 na pouhých 25 tisíc v roce 1996. Také Irsko zaznamenalo úbytek ze 148 tisíc oslů v roce 1939 na 14 tisíc v roce 1996. Ještě výraznější klesající trend zaznamenaly jižní státy Evropské unie, ve kterých se historicky vyskytovaly velké populace oslů. Patří sem Itálie, kde počet oslů poklesl ze 790 tisíc na 27 tisíc mezi lety 1939 a 1996. Podobně se snížila oslí populace ve Španělsku. Menší, přesto významný, pokles proběhl i v Řecku a Portugalsku. Naopak rostoucí trend zaznamenali ve sledovaném období v Albánii (z počtu kolem 50 tisíc na více než dvojnásobek) a částečně v Bulharsku, kde byl růst vystřídán poklesem v 80. a 90. letech. I přesto bylo Bulharsko v roce 1996 zemí s největším počtem oslů v Evropě (291 tisíc oslů). Ve většině ostatních evropských států se v druhé polovině 20. století nacházela malá, ale stabilní populace oslů domácích. [Starkey; Starkey, 2004]

Současná velikost populace oslů v Evropě podle dostupných dat čítá přes 530 tisíc. Nejvíce oslů se nachází ve Španělsku, v Portugalsku a v Albánii [web 1]. Počet oslů v jednotlivých evropských zemích v letech 1992, 2002 a 2012 ukazuje tabulka v příloze č.4.

V **České republice** se oslové a ostatní hospodářská zvířata evidují podle zákona č. 154/2000 Sb., o šlechtění, plemenitbě a evidenci hospodářských zvířat a o změně některých souvisejících zákonů (plemenářský zákon) a podle prováděcí vyhlášky č. 136/2004 Sb., kterou se stanoví podrobnosti označování zvířat a jejich evidence a evidence hospodářství a osob stanovených plemenářským zákonem. Povinnost evidence

podle plemenářského zákona se nevztahuje na zvířata v zoologických zahradách [Zákon č. 154/2000 Sb.]. Koňovití se evidují v Ústřední evidenci koní, oslů a jejich kříženců (dále jen „ÚEK“). ÚEK v přehledu o početních stavech ostatních koňovitých (všichni koňovití mimo koní) uvádí, že se v ČR k 1. lednu 2014 chovalo 645 oslů, 27 kříženců a 9 zebek [ÚEK, 7.3.2014, in verb]. Český statistický úřad (dále je „ČSÚ“) nejnověji udává k 1.4.2013 souhrnný počet oslů, mul a mezků 298 jedinců chovaných v ČR [Web 3]. Rozdíl mezi statistikami ÚEK a ČSÚ je dán rozdílnými metodikami. ČSÚ zpracovává údaje o počtu oslů, mul a mezků chovaných v zemědělských podnicích patřících do Zemědělského registru. Na rozdíl od ÚEK tedy nezískává údaje z domácích hospodářství a malých podniků, které nesplňují prahové hodnoty pro zařazení do registru. Kříženců koní a oslů je, jak vidíme ve statistice ÚEK za rok 2013, výrazně méně než oslů. To je pravděpodobně dáno tím, že se kříženci většinou nemohou dále rozmnožovat. Od toho můžeme odvozovat i počty oslů z jiných statistik, které muly, mezky a případné jiné koňovité křížence a zebry od oslů neoddělují. Na druhou stranu je také nutné počítat s tím, že někteří chovatelé třeba své osly neregistrovali, ač tu povinnost měli. Počet oslů v ČR lze tedy pouze hrubě odhadovat, pohybuje se pravděpodobně v řádu několika set.

Tabulka č. 1 ukazuje, že ve statistikách počet chovaných oslů v posledních pár letech roste. Podle ÚEK se populace oslů domácích v ČR více než zdvojnásobila od července 2010 do začátku roku 2014, to znamená během 3 a půl roku. Početnost oslů v ČR v průběhu historie neznáme, podle archeologických nálezů z keltských dvorů však víme, že se na území dnešních Čech oslové vyskytovali již ve 3. – 5. století [Matoušek, 2010].

	2009	2010	2011	2012	2013	2014
ÚEK (vždy k 30.4.)	—	317	406	497	—	681
ČSÚ (vždy k 1.4.)	152	190	217	198	298	—

Tabulka č. 1: Souhrnný počet oslů, mul a mezků v ČR podle ÚEK a ČSÚ v letech 2009 - 2014

3.3. Uplatnění osla v životě lidské populace

„Velká většina oslů (pravděpodobně přes 95%) se ve světě chová obzvláště k práci.“ [Starkey; Starkey, 2004:10]

Největší využití mají oslové v dopravě. Slouží k jízdě, k nošení nákladů a tahání vozů. Někde se zapřahají k pluhu a využívají se k orání půdy. Dále pomáhají oslové

například při mláčení obilí, mletí a dalších pracích.⁸ Jiné využití oslů než k práci je spíše okrajové. V některých kulturách se jí oslí maso a/nebo se oslové dojí a využívá se jejich mléko, jinde vyjadřuje vlastnictví oslů (a dalších zvířat) bohatství - osel zastává funkci statusového symbolu. [Starkey; Starkey, 2004] Oslí produkty – maso, mléko a kůže – se využívaly již ve starověku. Mléko bylo vždy ceněno jako lék a kosmetický prostředek. Naopak maso se jedlo jen v některých oblastech, v některých kulturách se maso nejedlo a někde to bylo dokonce trestné. [Hafner, 2009]

V industrializovaných zemích se oslové chovají i z jiných důvodů jako je například rekreace. Někteří mají osla pro to, aby jim dělal společnost nebo aby ho mohli ukazovat ostatním. Pro některé farmáře je důvodem chov sám, jiní využívají osla jako hlídače ovcí. [Starkey; Starkey, 2004]

Existují-li studie zaměřené na uplatnění oslů, ve velké většině případů se týkají přímo Afriky nebo mají snahu hovořit obecně o rozvojových zemích, ale opírají se především o příklady z afrických zemí (např. [Starkey; Starkey, 2004; Blench, 2013; Jones, 2001]). To je asi dáno tím, že se na „černém kontinentu“ chová a využívá oslů nejvíce. Autoři se shodují na ohromném významu, který domácí oslové v rozvojových zemích mají. Peta A. Jones se pokusil vyčíslit, jaký způsob orby vychází farmáře nejlevněji a ukázalo se, že využití oslů přináší výraznou finanční úsporu jak oproti čistě ruční práci, tak oproti nákupu a používání traktoru. Oslové jsou také ekonomicky nejvýhodnějším přepravním prostředkem (musíme si však dát pozor na to, že v Jonesově výpočtu hraje důležitou roli více faktorů, jako je vzdálenost, rychlost, náročnost terénu atd.). Chovatelé si díky oslům mohou kromě úspory nemalé peníze i vydělat. Kromě pronajímání oslů k výše zmíněné orbě a přepravě věcí se výnosným stalo půjčování oslů turistům. Prodávát se dá oslí mléko, kterého není mnoho (a je jen, pokud není hříbě naživu), a méně výnosně také maso, kůže a kosti. Obchodním artiklem se možná stane i oslí mrva. Nejvíce se oslové cení díky práci, kterou jsou schopni vykonávat, a díky dlouhé době dožití (až 60! let). [Jones, 2001]

3.3.1. Uplatnění oslů domácích na kontinentu jejich původu

Účel, za kterým byl v Africe osel původně domestikován, je neznámý. Mohlo se jednat o zdroj potravy, stejně tak mohl být osel ochočen jako soumar či „dopravní prostředek“ [Blench, 2013; Rossel et al., 2008]. Ve velkém množství se oslové začali

---

⁸ Oslové pomáhají např. při tahání vody z hlubokých studní apod. Viz příloha č. 5.

využívat ve starověkém Egyptě. Měli nezastupitelné místo v jeho ekonomice jako nosiči těžkých nákladů. Přetěžování oslů pokračuje po několik tisíciletí do současnosti. [Clutton-Brock, 2012]

Priyanthi Fernando a Paul Starkey [Fernando; Starkey, 2004] se zabývají osly v souvislosti s rozvojem afrických zemí. Píší o nedoceneném ohromném významu, který tato zvířata mají pro chudé africké obyvatele. „V 19. století byly v Jižní Africe oslové důležití v zemědělství, dopravě a těžebním průmyslu. Na počátku tohoto století⁹ v zemi pracovalo kolem jednoho milionu oslů a mul.“ [Fernando; Starkey, 2004:33] S rozvojem motorizace prudce pokleslo využívání oslů v průmyslu, hospodaření většího rozsahu a dálkové přepravě. Oslové jsou však nenahraditelnými pomocníky malých farmářů, přepravců a dalších chudých obyvatel ve velké části Afriky. V současnosti se hojně využívají k nošení nákladů a tahání vozíků s nákladem. Velmi tak usnadňují práci a šetří sílu a čas nejen farmářům, ale i africkým ženám. „Srovnání dvou masajských žen, jedné využívající osla k přinášení vody a druhé, která nosí vodu sama, ukázalo, že využití osla může ušetřit až kolem 25 hodin týdně na jiné aktivity.“ [Fernando; Starkey, 2004:40] Jako soumar slouží osel často i obchodníkům. Farmářům slouží oslové dále k obdělávání půdy, jako náhrada pracovní síly a k rozšíření produkčního a prodejního potenciálu. Někteří Afričané vydělávají půjčováním oslů a vozíků. [Fernando; Starkey, 2004]

Další účely chovu oslů v Africe lze shrnout do třech bodů: chov sám, zdroj mléka a zdroj potravy. Nelze říci, že by afričtí chovatelé chovali osly pro svou potěchu, osly odchovávají, aby si vydělali jejich následným prodejem. Chov oslů se soustředí do severní části Afriky, neboť rozmnožování oslů v jižnějších polohách je problematictější, zejména kvůli infekcím, které souvisí s tamní vyšší vlhkostí. V Africe tedy dlouhodobě funguje obchod s osly směrem od severu k jihu a pro některé chovatele může být chov oslů velmi výnosný. Mnohem méně ekonomicky přínosným a také málo obvyklým způsobem využívání oslů je jejich dojení. Oslí mléko má spíše symbolickou hodnotu. [Blench, 2013] Výjimku tvoří například Masajky v Keni. Teplé oslí mléko používají k léčení dětí s těžkým kašlem či dokonce zápallem plic. Oslí mléko podávají dětem i jako prevenci před nemocemi. [Fernando; Starkey, 2004] Jones uvádí, že Afričané používají oslí mléko jako lék proti astmatu a že Kleopatra se v oslím mléce koupala, což byl výraz nejvyššího luxusu [Jones, 2001]. Rozsah posledního způsobu využití oslů – jako potrava, není úplně znám a pravděpodobně je výrazně podhodnocený, protože se pro mnoho pozorovatelů

---

⁹ Fernando a Starkey podle kontextu zřejmě myslí 20. století.

jedná o tabuizovanou oblast. Nicméně bylo zaznamenáno například vykrmování oslů určených na porážku u jednoho domorodého kmene v Keni. Dále existují zmínky o prodeji starých, vyčerpaných oslů na maso ve vesnicích polopouštní západní Afriky a částečně je zdokumentován prodej oslího masa ve vlhčí části Afriky. V druhém případě se na oslí maso nevztahuje žádné stravovací tabu, protože se tam jedná o exotické zvíře. Například v Nigérii prosperuje obchod s osly, ti se pak prodávají na trzích na jihu Afriky. Dříve se oslové poráželi, stáhla se kůže a prodávalo se maso zpracované sušením a uzením. Tato tradice však z velké části vymizela a prodávají se živí oslové. [Blench, 2013]

3.3.2. Uplatnění oslů domácích v Asii

Jak bylo uvedeno výše, všichni oslové domácí mají svůj původ v divokém oslu africkém, asijské divoké osly se domestikovat nepodařilo. Některé nálezy však naznačují, že se chovali i (dále neplodní) kříženci domácího osla s onagerem. Do Asie se domestikování oslové dostali již ve starověku. Vypovídají o tom ostatky a rytiny z 3. tisíciletí př.n.l. nalezené na území tehdejší Mezopotámie. Z dochovaných obrázků a dalších indicií víme, že se oslové ve starověké Mezopotámii zapřahali a tahali vozy se čtyřmi, později dvěma, koly. Takto se využívali například při válčení. Oslové měli v Mezopotámii také funkci rituální – patřili mezi obětní zvířata. U konce třetího tisíciletí před naším letopočtem se oslové jako soumaři a do tahu sice uplatňovali v celé západní Asii, ale nebylo jich mnoho, dovolit si je mohli pouze příslušníci elitních vrstev. Později sloužili osli k přepravě zboží a tvořili tak významný základní prvek pro obchodování. [Clutton-Brock, 2012]

Na současné uplatnění oslů v Asii lze vztáhnout obecné poznatky o pracovním využití oslů v rozvojových zemích a v Africe – oslové jsou významným levným dopravním a pracovním prostředkem (viz 3.3. Uplatnění osla v životě lidské populace a 3.3.1. Uplatnění oslů na kontinentu jejich původu).

3.3.3. Uplatnění oslů domácích v Evropě

V Evropě se oslové začali chovat ve druhém tisíciletí př. n. l. na Apeninském poloostrově a v Řecku. Ve starověkém Římě se oslové těšili úctě, považovali je za vzácný dar. Stejně jako v Mezopotámii se ve starověkém Římě oslové obětovali bohům. [Volf, 1997] Více než osli byli ve starověku ceněni kříženci oslů a koňů, zejména muly: „(...)

jestliže však již od velmi starých dob, jmenovitě mul, hojně byl pěstován¹⁰, jsou toho příčinou vynikající vlastnosti těchto míšenců, kteří po koni zdělili sílu a větší mohutnost těla, po oslu větší houževnatost, skromnost a jistotu kroku.“ [Bílek, 1933:131]

Ač by se z pohledu obyvatele vyspělé Evropy mohlo zdát, že je tomu jinak, v současnosti se v Evropě oslové využívají především k práci. Neplatí to pro její severní část, kde se oslové chovají spíše ze sociálních než ekonomických důvodů. [Starkey; Starkey, 2004] *„Oslí se dnes (v Evropě – pozn. autora) znovu začínají využívat i pro dopravu zboží v nedostupném terénu, v turistice, v zemědělství a v lesnictví, vinařství a také při chovu ovcí. Cenné služby stále více poskytují i v oblasti terapie.“ [Hafner, 2009:9]*

Využití nalézá v Evropě i oslí mléko, které se složením podobá tomu lidskému, a díky tomu se např. v Německu podává nedonošeným novorozencům [Jones, 2001].

3.3.4. Uplatnění oslů domácích v Jižní, Střední a Severní Americe

Do Jižní Ameriky se oslové dostali v 16. století. Dovezli je tam Španělé, kteří v tu dobu začínali Jižní Ameriku kolonizovat. Oslové se stali především pomocníkem v hornatých oblastech (například v Chile a Peru), kde se využívají jako soumaři. [Volf, 1997] O současném uplatnění oslů v Americe jsem toho v odborných zdrojích našla velmi málo. Řekla bych, že stejně jako na Asii, i na hospodářsky méně rozvinutou jižní a střední část Ameriky můžeme vztáhnout obecné poznatky o především pracovním uplatnění oslů domácích.

Naopak v Severní Americe se nachází jedny z vyspělejších zemí světa, mohli bychom proto očekávat, že uplatnění oslů zde bude podobné, jako je tomu ve vyspělých státech Evropy. Spojené státy americké mají však oproti Evropě větší rozlohu a rozprostírají se zde rozsáhlé venkovské oblasti a farmářské oblasti. Specifickým využitím oslů na farmách na území státu Texas se zabývali M. T. Walton a C. A. Feild [Walton; Feild, 1989]. Zkoumali rostoucí trend uplatňování oslů jako hlídačů ovcí a koz před kojoty a jinými predátory. Oslové nemají vysoké pořizovací náklady ani jejich chov není finančně náročný a jsou slučitelní s ostatními způsoby ochrany stád před predátory, proto si je farmáři začali pořizovat jako hlídače k ostatním zvířatům. V roce 1989 hlídali v Texasu oslové ovce či kozy 1800 rančerům. [tamtéž]

---

¹⁰ Myšleno „chován“.

3.3.5. Příběh oslů domácích v Austrálii

Historii oslů v Austrálii zkoumá a popisuje Jill Bough [Bough, 2006]: první zmínky o dovozu oslů do Austrálie pochází ze samého sklonku 18. století, z období počátků tamní kolonizace. V průběhu 19. století počet oslů v Austrálii rostl, ale nebyli tak využívaným druhem jako koně nebo voli. Důležití se tam oslové stali v druhé polovině 19. století. Významně přispěli ke zpřístupnění australského vnitrozemí pro člověka, byli zapřaháni do dlouhých spřežení a tahali těžké povozy (viz Obrázek č. 1).

S rozvojem motorizace se oslové pomalu přestávali využívat. Když již majitelé oslů neměli pro tato tažná zvířata využití, často je pouštěli do volné přírody. Někdy také oslové sami utekli. V australské divočině se jim dařilo dobře, takže se velmi rychle rozmnožili. Odhaduje se, že na počátku 21. století se v Austrálii volně vyskytovalo kolem pěti milionů kusů. Již od 30. let 20. století považují v Austrálii volně žijící osly za „škůdce“, kteří ničí vegetaci, působí erozi, nadměrně spásají pastviny a působí jejich degradaci. Dále se jim přisuzuje znečišťování napajedel, roznášení plevelů, přenos nemocí a parazitů na koně, ničení plotů, plašení dobytka a jeho následný úprk. Z těchto důvodů se v Austrálii snaží počty oslů radikálně snížit. Ročně tam zabijí *stovky tisíc* oslů, i přesto se jim ale nedaří jejich populaci výrazně zmenšit. [Bough, 2006]

Obrázek č. 1: Oslí spřežení v Henbury Station, Severní teritorium, Austrálie, 1935 [web 2].

3.3.6. Další vybraná uplatnění oslů v životě lidské populace

Oslové a kříženci koní a oslů se často využívali **ve válkách**. O válečném využití oslů ve starověku jsem psala výše. Avšak ani v novověku za existence moderních technologií a motorových vozidel se armády často neobešly bez tažných zvířat a soumarů. Mnoho oslů sloužilo jako dopravní a zásobovací prostředek ve špatně přístupném terénu v obou světových válkách [Bough, 2006].

Relativně novou aktivitou, při které se uplatňují i osli, je **zooterapie** či jinak **zoorehabilitace**. *„Zooterapie (zvířaty podporovaná terapie) je souhrnným termínem pro rehabilitační metody a metody psychosociální podpory zdraví, které jsou založeny na využití vzájemného pozitivního působení při kontaktu mezi člověkem a zvířetem.“* [Freemen, 2007:30] Terapeutické aktivity s osly bychom mohli zařadit spolu s terapií s koňmi pod pojem **hiporehabilitace**. [Mahelka, 2003] Zoorehabilitace s využitím oslů domácích zavedly v ČR například ZOO Děčín a ZOO Praha. Osli zde slouží jako jedny z kontaktních zvířat. V těchto zoo sice považují prováděné aktivity se zvířaty za výukové či zážitkové programy, ale Žaneta Říhová [Říhová, 2010] ve svém výzkumu potvrzuje, že nabízené programy lze oprávněně považovat za zoorehabilitaci.

Tvrdohlavé a jiné osly známe také z kultury a umění. Symbolicky se osel uplatňuje v různých bajkách, pohádkách a dalších příbězích. Známe například oslíčka, který se oťese a sypou se zlatáky, nověji smutného Ijáčka z medvídka Pú a naopak upovídaného hyperaktivního Oslíka ze série animovaných filmů o zlobrovi Shrekovi. Moudrého osla nalezneme v knize George Orwella Farma zvířat.

3.4. Vztah zvířat a lidí

Člověk žije v úzkém kontaktu se zvířaty již od pradávna. Platí to i v moderní, postindustriální době, kdy domácího mazlíčka nalezneme téměř v každé domácnosti. Zvířata jsou zároveň nedílnou součástí našeho kulturního života, jazyka a symbolického chápání světa. Dokládají to výrazy typu „psí život“ nebo „tvrdohlavý jako mezek“. Sociologie se až donedávna zabývala společností z antropocentrického pohledu a skutečnost, že zvířata do společnosti neodmyslitelně patří, nijak výrazně nereflektovala. Od posledních desetiletí 20. století nastává změna a rozvíjí se nový obor Human-Animal Studies. [Vandrovcová, 2011] *„Human-Animal Studies (též Animal Studies nebo Antrozologie) je relativně nový, ale rychle se rozvíjející interdisciplinární obor, který zkoumá mnohorozměrný komplex vztahů mezi lidmi a ostatními zvířaty ze*

společensko-vědní perspektivy. Zahrnuje práce z oblasti sociologie, psychologie, antropologie, politologie, historie, filozofie a dalších humanitních oborů, přičemž využívá i poznatky z přírodovědných oborů (především z etologie).“ [Vandrovcová, 2011:33]

V diplomové práci mě zajímá, proč chovatelé osly mají, jaké důvody je k chovu vedou. Jsou to důvody utilitaristické? Nebo ne? Proto se v teoretické části věnuji i problematice lidsko-zvířecích vztahů. Blíže popíši tři odlišná vysvětlení toho, jak se lidé vztahují k živému světu, potažmo ke zvířatům. Prvním, starším pohledem bude kulturní materialismus Marvina Harrise, druhým biofilie E. O. Wilsona, kterou vidím jako jeden z možných protikladů k materialistickému přístupu. V českém prostředí mě zaujal Stanislav Komárek a jeho dichotomie „zvířata blízká“ versus „zvířata vzdálená“. Komárkovo pojetí vnáší do problematiky nový rozměr v tom, že uvažuje škálu různých možných vztahů člověka ke zvířeti, nikoli jediný možný, proto jsem se rozhodla věnovat se mu blíže. Autory Harrise a Wilsona jsem vybrala jako dva typické zástupce, kteří reprezentují krajní póly škály zvířata chováme, abychom je využívali – zvířata chováme proto, že je máme rádi.

3.4.1. Materialistická interpretace

Na sklonku 40. let 20. století se v antropologii objevil nový směr: materialistický determinismus, který se inspiroval marxismem. Autoři, které řadíme do tohoto proudu, tvrdili, že kultura vychází z materiálního základu. Kulturní materialismus je poměrně radikální teorie Marvina Harrise, která má za to, že kulturní chování vychází ryze z ekologických podmínek a materiálních potřeb. [Eriksen, 2008]

Dle Harrise [Harris, 1989] lze všechna zdánlivě iracionální a nevysvětlitelná kulturní chování vysvětlit racionálně. Snaží se to ukázat mimo jiné na příkladu posvátnosti krav v Indii. Hinduisté nejedí hovězí, a to ani, když hladoví. Hovězí dobytek je pro přežití Indů klíčový. Nejdůležitější funkci zastávají volové, kteří jsou potřeba na obdělávání pozemků. Snědí-li se volové, nebude úroda. Snědí-li se krávy, nebudou volové. Nelze porazit v těžkých časech některé kusy s tím, že v lepších časech se zbývající rozmnoží, protože většina farmářů je chudých, nemá nadbytek dobytka a potřebuje si pro holé přežití nechat všechn. *„Není to tak, že by farmář měl raději sníst krávu než hladovět, on by začal hladovět, kdyby ji snědl.“* [Harris, 1989:21] Hovězí dobytek je pro Indy užitečný i jinak – hnojem se hnojí a topí, mléko (pokud kráva dává) přispívá k lepší výživě. Zároveň hovězí dobytek lidem nekonkuruje ve stravě (živí se převážně zbytky ze sklizně – lusky a stébly rýže, otrubami a tím, co kde sám najde, např. odpadky), navíc jsou místní plemena odolná

vůči nemocem a adaptovaná na místní podnebí. Kráva se tak podle Harrise učinila posvátnou, protože to Indům umožní přežití v dlouhodobém horizontu.

Vztah lidí ke zvířatům se podle příkladu posvátnosti krav v Indii řídí potřebami lidí a podmínkami prostředí. Harris však nevyvrací, že kulturní chování má i jiné funkce. Takovou funkcí je například funkce sociální. Díky stravovacím návykům (tabu vepřového) se Židé, kteří neobývají svou domovinu, odlišují od jiných skupin, což přispívá k jejich soudržnosti, sounáležitosti. Tyto další funkce však Harris pokládá až za sekundární. [Harris, 1989]

Přenášet Harrisovu teorii na dnešní (post)moderní kulturu není vzhledem k propojenosti dnešního světa a dalším výrazným globálním změnám vhodné. Materialistickému přístupu by však odpovídalo vysvětlení, že lidé začali chovat osly, poněvadž k tomu byli dotlačeni vnějšími okolnostmi. Důležitou roli bych podle Harrisova kulturně materialistického přístupu přisoudila populační explozi (potřebě uživit více lidí, efektivněji pracovat atp.) a tomu, že osel byl v severní Africe druhem vhodným k domestikaci (poměr velikost:síla, nenáročný na stravu, nekonkuruje lidem apod.).

3.4.2. Biofilie

S pojmem biofilie přišel Erich Fromm v roce 1964 v knize *Lidské srdce* [Fromm, 1964]. Biofilii, biofilní orientaci, popisuje jako protiklad k orientaci nekrofilní. Podstatou biofilie je „lásky k životu jakožto protiklad lásky ke smrti.“ [Fromm, 1996:46] Nejzákladněji se biofilie projevuje v pudu živých organismů k zachování svého života, své existence. K tomu se připojuje tendence k integraci, růstu, tvořivosti. Nejedná se o jednotlivý rys, ale o „celkový způsob bytí“. [Fromm, 1996]

Novější pojetí biofilie pochází od Edwarda Osborna Wilsona, který se jí věnuje ve své knize s podtitulem *Lidské pouto k ostatním druhům*¹¹ [Wilson, 1984] a v knize *The Biophilia Hypothesis* [Kellert; Wilson, 1993]. Wilson pojímá **biofilii** jako „naléhavou potřebu družít se k ostatním formám života“ [Wilson, 1984:85] či jinde jako „vrozený emocionální úzký vztah lidských bytostí s ostatními živými organismy.“ [Kellert; Wilson, 1993:31] Pro existenci biofilie nemá Wilson přímý důkaz, ale tato lidská tendence mu přijde zřejmá z každodenního života a logicky ji dovozuje z vývoje člověka jako druhu. Lidský živočišný druh a jeho předkové žili miliony let v ryze přírodním prostředí v úzkém spojení s dalšími organismy. V takovém prostředí se procesem přirozeného výběru po 99%

---

¹¹The human bond with other species.

lidské historie vyvíjel lidský mozek a probíhala lidská adaptace na toto přírodní prostředí. Podle Wilsona není pravděpodobné, že by se během několika tisíciletí (od doby přechodu lovecko-sběračských skupin k zemědělství, tedy k přizpůsobování prostředí) lidský organismus „preadaptoval“. Absolutně nepravděpodobné je to pak u několika málo generací žijících v umělém, urbánním prostředí. Člověk není přizpůsoben na umělé prostředí, dobře se cítí v prostředí „živém“, protože je na něj (geneticky, evolučně) zvyklý a ví, jak se v něm chovat. [Wilson, 1984; Kellert; Wilson, 1993]

V českém prostředí se hypotézou biofilie zabývali např. Těšitel, Kušová a Bartoš ve studii *Biophilia as the invariant in human thinking – A case study – the town of Tábor*¹², která řeší lidskou potřebu přírody ve městě a inspiruje se právě Wilsonem [Těšitel et al., 2001].

Podle teorie biofilie bych za motiv chovu oslů v kontrastu k Marvinu Harrisovi považovala emocionální důvody - potřebu kontaktu se živým světem.

3.4.3. „Zvířata blízká“ versus „zvířata vzdálená“

Stanislav Komárek [Komárek, 2011] oproti předchozím autorům neposkytuje jedno vysvětlení způsobu vztahování se lidí ke zvířatům. On vychází z dichotomie dvou různých ideálních typů vztahu ke zvířatům a dává tak tématu nový rozměr. Zvířata rozděluje na tzv. „blízká“ a jako protipól tzv. „vzdálená“. „**Zvířata blízká**“ máme v oblibě, staráme se o ně mnohdy jako o vlastní druh, oplakáváme je, když nás opustí. Jedná se většinou o domácí mazlíčky nebo jiné domestikanty. Zařadili bychom sem i oblíbená divoká zvířata v zoologických zahradách nebo ve volné přírodě, po jejichž záchraně voláme a přispíváme na ni nemalé částky. Protikladně se chováme ke „**zvířatům vzdáleným**“. To jsou zvířata cizí, kterým neváháme ublížit, stavíme pro ně továrny na smrt a výzkumné laboratoře. Patří sem hospodářská zvířata ve velkochovech, pokusní živočichové ale třeba i sousedův pes, kterého nemáme rádi a nezdráháme se do něj kopnout, když máme příležitost. Zajímavé je, že jedno zvíře může patřit do obou kategorií zároveň (např. zmíněný sousedův pes, který je pro nás „vzdálený“, ale pro souseda může být velmi „blízký“).

Popisovanou dichotomií Komárek vysvětluje všeobecným lidským polárním vnímáním světa. O věci uvažujeme z jednoho z možných pohledů (vybíráme tu pro nás schůdnější variantu) a pokud se na to záměrně nezaměříme, neuvědomujeme si, že nejsme schopni panoramaticky uvažovat více eventualit zároveň. [Komárek, 2011]

---

¹² Biofilie jako invarianta lidského myšlení – případová studie – město Tábor.

Podle pojetí Stanislava Komárka bych tedy řekla, že vztahy k oslům se různí, i mezi jejich chovateli. Usuzovat podle dichotomie „zvířata blízká – vzdálená“ na důvody chovu oslů, by bylo domýšlením přesahujícím mez v odborném textu únosnou.

4. Metodologie

Záměrem mojí diplomové práce je přinést poznatky o chovu oslů v České republice. Podle prvotní představy měla práce zmapovat chov oslů v celé ČR z hlediska rozmístění oslů (region, nadmořská výška, velikost obce) a na reprezentativním vzorku zkoumat, proč se tu oslové chovají a jak a k čemu se využívají. Z důvodu ochrany osobních údajů nebylo možné získat potřebná data pro takový výzkum. Rozhodla jsem se proto provést výzkum koncentrovaný na menší území. Jedná se o **případovou studii** v širším pojetí, kde je případ specifikován jako chov oslů na určitém ohraničeném území (severní část středního Polabí).

Výzkumné otázky zůstaly stejné, pouze se přizpůsobily zmenšení zkoumaného území:

Jak lze charakterizovat chov oslů domácích v Polabí?

Jaké je využití oslů domácích v Polabí?

Jaké jsou důvody majitelů oslů domácích v Polabí pro jejich chov?

Snad jediným dostupným zdrojem informací, podle kterých bychom mohli odpovědět na tyto otázky, jsou samotní chovatelé oslů. Výběr respondentů (vlastníků oslů) pro výzkum proběhl podle **metody sněhové koule**.

Pro získání dat od respondentů jsem zvolila **techniku standardizovaného rozhovoru**. Do empirického výzkumu jsem chtěla zahrnout co největší počet respondentů, aby se mohla co nejvíce projevit případná rozmanitost sledovaného fenoménu. Proto jsem vybrala techniku standardizovaného rozhovoru, která umožňuje v časově omezeném období zkoumat větší vzorek chovatelů než by tomu bylo u nestandardizovaných či polostandardizovaných rozhovorů, a je méně časově náročná i pro respondenty, což zvyšuje jejich ochotu se výzkumu zúčastnit. Oproti dotazníku má standardizovaný rozhovor tyto výhody: víme, že skutečně odpovídal vybraný respondent, respondent pravděpodobněji odpoví a nebude vynechávat otázky, návratnost dotazníku je velmi nízká [Disman, 2002].

Získaná data měla povahu jak kvalitativní, tak kvantitativní. V projektu navržené zpracování dat prostřednictvím statistické analýzy se vzhledem k nižšímu počtu získaných respondentů ukázalo jako zcela nevhodné. Nashromážděná data jsem nakonec vyhodnotila za použití **deskriptivní analýzy** a těchto dílčích metod analýzy kvalitativních dat: **metoda prostého výčtu, metoda kontrastů a srovnávání, metoda vytváření trsů**.

5. Modelové území

Pro účely empirické části diplomové práce jsem územím, na kterém bude prováděn výzkum, zvolila oblast Středního Polabí. K tomuto výběru mě vedl předpoklad, že se zde oslové chovají, protože se jedná se o zemědělskou oblast s pro osly přívětivým podnebím a protože jsem o několika chovatelích oslů v tomto území před započítím diplomové práce již věděla. Střední Polabí charakterizují jako území spadající do geomorfologické jednotky Středolabské tabule, jak ji vymezují Demek a Mackovčín [Demek; Mackovčín, 1987].

Modelové území jsem byla nucena v průběhu výzkumu pozměnit podle toho, kam mě při hledání chovatelů zavedla metoda sněhové koule a kde se oslové skutečně nacházeli. Stále jsem se pohybovala na kompaktním území a vzdálené chovatele oslů jsem do výzkumu nezahrnula, právě v zájmu zachování kompaktnosti zkoumaného území. Nepodařilo se mi pokrýt celé Střední Polabí a naopak jsem zasáhla do dalších geomorfologických celků. Všichni oslové, kterých se výzkum týkal však stále pocházeli z nižších poloh. **Výsledné modelové území** lze ohraničit městy Poděbrady, Mladá Boleslav a Jičín a je zobrazeno na Obrázku č. 2. Ač si uvědomuji, že se nejedná o přesné označení, pro jednoduchost **používám v celé diplomové práci pro modelové území, na kterém proběhl empirický výzkum, pojem Polabí.**

Obrázek č. 2: Vyznačení modelového území.

5.1. Charakteristika Polabí

Polabí - úrodná rovinatá nížina kolem řeky Labe - je známá především pro své zemědělské využití. Polabí má spolu s dalšími oblastmi ve Středních Čechách jedno z nejnižších zalesnění, velká část lesů zde byla pro potřeby pěstování obilnin a dalších plodin přeměněna v pole. V posledních desetiletích dochází také k zastavování krajiny různými sklady či velkými obchodními domy. Střední Čechy jsou obecně nejvíce urbanizovanou a industrializovanou částí země, vysoká míra urbanizace a industrializace se týká i Polabí. [Ložek et al., 2003]

Hlavní část Polabí, na kterou soustřeďuji pozornost ve svém výzkumu, spadá do geomorfologického celku Středolabská tabule. Základní údaje o této tabuli uvádí Demek a Mackovčín: *„relief plošiného, kotlinného a ploše pahorkatinného rázu se zarovnanými povrchy, suky, říčními terasami, údolními nivami a tvary na spraších a vátých písčích; šíří se v širokém pruhu při středním toku Labe, dolní Vltavě a Doubravě a při Mrlině.“* [Demek; Mackovčín, 1987] Střední výška Středolabské tabule dosahuje 242,7 m [tamtéž]. V sušších částech Středolabské tabule se vyskytují černosoly, velice úrodné půdy. Dále zde nalezneme např. rovněž úrodné luvisoly a fluvisoly. Právě rovinatý reliéf společně s úrodnými typy půd předurčují tuto oblast k zemědělskému využívání. Dalším faktorem, který v Polabí významně přispívá k vytváření podmínek vhodných pro pěstování nejrůznějších plodin a chov zvířat, je tamní podnebí. Nejen Polabí, ale i přilehlé nízké pahorkatiny a plošiny se řadí k nejteplejším oblastem Čech. Naměřujeme tam průměrné roční teploty mezi 8 - 9 °C, ve vegetační době (v této oblasti se jedná o období od dubna do září) dosahuje průměr teplot přes 14 °C. Ještě o něco teplejší oblast se nachází mezi Poděbrady a Kolínem. Průměrné roční srážky v Polabí převyšují 500 mm. Například u Mcel spadne na 590 mm srážek ročně. [Ložek et al., 2003]

Jedním z výrazných prvků, který utváří krajinu, je její vodstvo. Vodní toky jsou velmi významnou součástí krajiny. Dokládají to názvy řady velkých oblastí odvozené právě od řek – Povltaví, Posázaví, Pojizeří a také Polabí. Největší česká řeka Labe má ve Středočeském kraji charakter nížinný a přijímá zde následující větší přítoky: Cidlinu, Mrlinu, Jizeru, Doubravu. Hydrologickou síť v Polabí dotváří kromě potoků a potůčků i nádrže, rybníky, rybníčky, tůně, slepá ramena a jiné drobné vodní útvary. [Ložek et al., 2003]

Dalším nápadným krajinným prvkem jsou lesy. *„Polabí je přes velkou rozlohu oblast málo lesnatá, asi 50 % lesů leží na říčních terasách. Z toho 30 % činí doubravy,*

v okrajích je zastoupen vegetační stupeň bukodubový, lužních lesů zbylo jen asi 5 %.“ [Ložek et al., 2003:63] Zrovna lužní lesy patří v Polabí k přírodně nejcennějším místům. Dalšími přírodně zajímavými, často maloplošně chráněnými, oblastmi jsou polabské váte písků, slatiny či bílé stráně. Po Polabí se také nachází cenná stepní společenstva. Ač se to na první pohled nezdá, příroda Středních Čech (včetně Polabí) nepostrádá pestrost. V nížinách a nížinných pahorkatinách zvyšuje diverzitu květeny i zvířectva značný výskyt teplomilných společenstev. [Ložek et al., 2003]

Shrneme-li to, popíšeme Polabí jako člověkem přeměněnou bezlesou krajinu pokrytou úrodnými poli. Přitom se z ní nevytratila příroda, která tu byla před tím, než ji lidé začali přetvářet, zůstává ale pouze na malých plochách.

6. Použité techniky a metody

6.1. Metoda sněhové koule

Metoda sněhové koule je často používaná metoda nepravděpodobnostního výběru výzkumného souboru, např. jedinců pro interview [Miovský, 2006]. Jedná se o specifickou techniku výběru respondentů, kdy oslovíme jednu nebo více osob, které patří do skupiny lidí, které chceme zkoumat (v mém případě chovatele oslů v Polabí). Těchto osob se následně ptáme, jaké další osoby ze skupiny zná. Vzorek je kompletní (nasycený) ve chvíli, kdy dotazovaní již neodkazují na žádné nové osoby. [Disman, 2002]

6.2. Standardizovaný rozhovor

Standardizovaný rozhovor nebo jinak standardizované interview (podle Miovského strukturované interview) se zakládá na vysoké míře standardizace prováděných dotazování. Důležité je pokládat shodné otázky ve stejném pořadí a celkově zajistit, aby podmínky při různých rozhovorech byly co nejvíce podobné. [Miovský, 2006] *„Strukturované interview lze chápat jako jakousi „vylepšenou formu dotazníku“, kdy díky osobnímu kontaktu a motivační práci můžeme dosáhnout validnější odpovědi.“* [Miovský, 2006:162]

Hendl [Hendl, 2005] uvažuje standardizovaný rozhovor pouze s otevřenými otázkami. Naopak Disman [Disman, 2002] vychází ze standardizovaného rozhovoru s otázkami uzavřenými. Říká však: *„Ve standardizovaném rozhovoru můžeme použít místo uzavřených otázek otázky kódované respondentem. Ty mají formu normálních „otevřených“ otázek; výčet možných odpovědí není předložen zkoumané osobě, ale tazatel zaškrťává v záznamovém archu tu z připravených kategorií, která je nejbližší výroku respondenta.“* [Disman, 2002:127] Rozdíl mezi pojetím těchto autorů je dán tím, že Hendl uvažuje standardizovaný rozhovor v kontextu kvalitativního výzkumu, zatímco Disman především výzkumu kvantitativního.

6.3. Analýza kvalitativních dat

Za počátek analýzy kvalitativních dat lze považovat už jejich přípravu pro analýzu (transkripce, přepis do elektronické podoby, systematizace dat) a dílčí úpravy usnadňující práci s nimi (kódování). Kódováním rozumíme *„přiřazování klíčových slov či symbolů k částem textu tak, aby byla umožněna snadnější a rychlejší práce s těmito částmi a bylo možné prostřednictvím kódů kdykoli snadno pracovat s většími významovými celky. Proces*

kódování je de facto procesem identifikace a systematického označování významových celků dle vytvořených kritérií.“ [Miovský, 2006:219-220]

Kódovaný text uložíme spolu s tím původním do organizované databáze, se kterou dále pracujeme. Tento utříděný soubor dat můžeme uchovávat jak v elektronické, tak „papírové“ podobě. Takto připravená data pak deskriptivně popíšeme (deskriptivní analýza) nebo v nich navíc hledáme různé souvislosti, vytváříme kategorie, doplňujeme komentáře a jinak vhodně analýzu rozšiřujeme a doplňujeme pomocí dalších metod (metoda vytváření trsů, metoda zachycení vzorců, metoda užívání metafor, metoda faktorování atd.). Následuje fáze vyvozování závěrů, ve které zanalyzovaná data interpretujeme. Zvolenou interpretaci bychom měli verifikovat a popsat, za kterých podmínek je platná. Podle zjištěných poznatků můžeme vytvořit obecnou teorii. Nakonec můžeme naše dílčí nálezy i obecnou teorii pomocí grafů, schémat, modelů, apod. graficky znázornit. [Miovský, 2006]

6.3.1. Deskriptivní analýza kvalitativních dat

„Deskriptivní přístup ke kvalitativní analýze je ve svém užším pojetí založen na předpokladu, že procesy utřídění, klasifikace a deskripce jsou samy o sobě analytickým postupem a hlubší analýza kvalitativních dat jdoucí za tyto fáze je příliš spekulativní.“ [Miovský, 2006:220] Deskriptivní analýzu v širším pojetí využijeme jako dílčí postup, pokud nám samotné utřídění a popis dat přijdou nedostatečné a chceme kvalitativní data interpretovat a chceme-li vytvořit teorii. V takovém případě je kvalitní deskripce nezbytným podkladem. Interpretace utříděných, klasifikovaných a popsanych dat přináší hlubší a validnější informace o zkoumaném předmětu, nicméně i samotná deskripce může být hodnotným přínosem, je-li kvalitní. Má pak větší hodnotu než nekvalitní interpretace. [Miovský, 2006]

6.3.2. Metoda prostého výčtu

Metoda prostého výčtu má blízko ke kvantitativní analýze dat. Zjišťujeme počet, poměr, frekvenci výskytu jevů apod. Takovou metodu bychom neměli v kvalitativním výzkumu zavrhnout, i číselné údaje mohou bezesporu přinášet informaci kvalitativního významu. Některé analýzy se bez metody prostého výčtu neobejdou (např. frekvenční analýzy). [Miovský, 2006]

6.3.3. Metoda kontrastů a srovnávání

Někteří autoři mohou považovat i metodu kontrastů a srovnávání nevhodnou pro kvalitativní výzkum. Jedná se nicméně o užitečnou a důležitou techniku. Pomocí kontrastování od sebe můžeme například odlišit identifikované kategorie či případy, které jinak mají mnoho společných znaků. [Miovský, 2006]

6.3.4. Metoda vytváření trsů

Metoda vytváření trsů je založena na seskupování určitých výroků do obecnějších skupin (trsů), vytvořených podle určitého kritéria. Předpokladem pro zařazení výroků do jednoho trsu je to, že se významově podobají/překrývají. [Miovský, 2006]

7. Empirická část

V této části práce popíši vlastní průběh výzkumu od přípravy až po vyhodnocení získaných dat. V dalších podkapitolách budou následovat výsledky analýzy rozdělené do kategorií: obecné základní informace o oslech v Polabí a jejich chovatelích, popis chovu, uplatnění oslů a důvody chovatelů k chovu osla domácího.

7.1. Průběh výzkumu

Příprava a realizace standardizovaných rozhovorů probíhaly od srpna 2013 do března 2014. Vytvořeny byly dva soubory otázek typů otevřené otázky a otázky kódované respondentem. S otázkami kódovanými respondentem jsem při rozhovoru pracovala jako s otázkami otevřenými, předpřipravená škála odpovědí byla „pomocníkem“ navíc, měla usnadnit a urychlit pozdější práci se získaným materiálem. Jeden soubor otázek byl připraven pro majitele jednoho osla, druhý pro majitele více oslů (viz přílohy č. 11 a 12). Nejprve jsem provedla rozhovory se třemi chovateli oslů, kteří mi byli známi před začátkem výzkumu. Dále jsem získávala respondenty podle již zmíněné metody sněhové koule. V zájmovém území jsem **objevila a oslovila 16 chovatelů oslů domácích**. Ostatní chovatelé, ke kterým mě metoda sněhové koule přivedla, žijí v jiných částech republiky. Na otázky mi odpověděli 3 majitelé oslů domácích chovaných mimo Polabí (jeden z Pardubického kraje, jeden z jižní části Středočeského kraje, třetí z kraje Ústeckého). Tyto tři respondenty jsem nezahrnula do vyhodnocování výzkumu z důvodu jejich umístění mimo zájmové území. V zájmovém území se mi podařilo provést **13 standardizovaných rozhovorů s chovateli 30 oslů**. Pouze tři oslovení respondenti se výzkumu nezúčastnili. Samotné dotazování probíhalo na pozemcích respondentů, často přímo v místě, kde se nacházeli oslově. Před samotným rozhovorem jsem chovatele požádala o svolení k rozhovoru a k publikování zjištěných informací s tím, že dotazovaný zůstane v anonymitě a výsledky výzkumu budou zpracovány hromadně. Někteří chovatelé nebyli příliš sdílní a byli ochotní pouze k rychlému zodpovězení otázek, jiní mi naopak ukázali celé své hospodářství. Se souhlasem jsem dotazovaným pokládala otázky, tak, jak jsem je měla připravené, a nechávala jsem jim prostor pro vyjádření. Zároveň jsem si přímo na místě nebo dodatečně ten samý den sepisovala poznámky s postřehy a doplněním informací k chovateli, oslům a místu chovu. V některých případech jsem s povolením

chovatelů pořídila i fotodokumentaci, dva chovatelé mi poskytli fotografie ze svého archivu.¹³

Získaná data (odpovědi chovatelů a terénní poznámky) jsem utřídila do 4 základních kategorií: obecné a socio-demografické údaje, způsob chovu, způsob využití, důvody k chovu. Každou kategorii jsem pak vyhodnocovala zvlášť. Začala jsem deskripcí a navázala dalšími dílčími metodami, zejména metodou prostého výčtu, protože nezanedbatelná část získaných dat má kvantitativní charakter.

7.2. Oslové v Polabí a jejich chovatelé

Ve sledovaném území jsem provedla standardizované rozhovory se 13 chovateli, kteří mají dohromady 30 oslů. **Pojmem chovatel se v empirické části diplomové práce rozumí vlastník osla či oslů**, nikoli osoba, která se o osla či osly fakticky stará. Osobám, které jsem v průběhu výzkumu zpovídala, se snažím zachovat co nejvíce anonymity. Proto o nich píše většinou souhrnně, jednotlivé respondenty nelze podle textu plně odlišit a nelze k nim přiřadit konkrétní odpovědi. Pokud specificky píše o konkrétním respondentovi, označuji ho iniciálou (např. chovatel K.) a ve všech případech používám pro dotazované označení mužského rodu (chovatel, respondent apod.).

Chovatelé oslů, kteří se výzkumu zúčastnili, jsou z pohledu socio-demografického rozmanití a nelze je charakterizovat žádným společným rysem. Mezi dotazovanými bylo 7 žen a 6 mužů. Jednoho osla vlastnily 4 ženy a 3 muži. Větší počet oslů vlastnily 3 ženy a rovněž 3 muži. Respondenti byli věkově rozrůzněni v rozmezí 25-69 let. Žádný nebyl v době výzkumu starší 70 let ani mladší 25 let. Jedna z chovatelek však vlastní svého osla již od dětství. Nejvíce byla zastoupena věková kategorie 40 – 54 let, především mezi těmi, kteří chovají oslů více. Dotazovaní chovatelé se lišili i vzděláním a povoláním. Vysokoškolského vzdělání dosáhli 3, středoškolského s maturitou 7 a alespoň vyučení byli 3 respondenti. U pěti ze všech respondentů bychom mohli říci, že pracují v zemědělství. Jedná se o samé muže. Další dva vlastníci oslů v oboru zemědělství podnikají, ale fyzicky v zemědělství nepracují. Mezi dalšími povoláními byly: hasič, asistentka, učitelka, výtvarnice, řidič-skladník. Jeden z chovatelů je dlouhodobě nezaměstnaný. Co většinu respondentů naopak spojuje, je malá velikost obce, kde mají bydliště nebo kde mají umístěné své osly. Osm dotazovaných bydlí v obci s méně než pěti sty obyvateli a pouze

---

¹³ Fotografie viz přílohy č. 6 až 10.

7 oslů od 4 chovatelů se nachází v obci s počtem obyvatel přesahujícím pět set. Socio-demografické údaje o respondentech přehledně uvádí tabulka č.2.

	Pohlaví		Věk		Dosažené vzdělání		Počet obyvatel obce	
Chovatelé osla	muž	3	25 - 39 let	4	vyučen/ SŠ bez maturity	0	< 500	5
			40 - 54 let	2	SŠ s maturitou	4	500 - 5 000	0
	žena	4	55 - 69 let	1	VŠ	3	> 50 000	1
			5 000 - 50 000	1				
Chovatelé oslů	muž	3	26 - 39 let	0	vyučen/ SŠ bez maturity	3	< 500	3
			41 - 54 let	5	SŠ s maturitou	3	500 - 5 000	2
	žena	3	56 - 69 let	1	VŠ	0	> 50 000	0
			5 000 - 50 000	1				
Chovatelé celkem	muž	6	27 - 39 let	4	vyučen/ SŠ bez maturity	3	< 500	8
			42 - 54 let	7	SŠ s maturitou	7	500 - 5 000	2
	žena	7	57 - 69 let	2	VŠ	3	> 50 000	1
			5 000 - 50 000	2				

Tabulka č. 2: Přehled socio-demografických údajů dotazovaných chovatelů oslů.

Výzkum se týkal třiceti oslů. Narazila jsem hned na tři chovatele, kteří neregistrovali celkem 10 oslů, a na další dva vlastníky 3 oslů, kteří nevěděli, zda jsou jejich oslové registrovaní v ÚEK. Zkoumala jsem tedy maximálně 20 oslů z 645 evidovaných. Oslové, se kterými jsem v průběhu výzkumu přišla do kontaktu, se vzhledově liší. Jedná se o různá „plemena“, uvozovky uvádím proto, že v ČR se plemenná kniha osla domácího teprve zavádí a za osla se považuje slovy jedné z pracovnic Ministerstva zemědělství „*všechno, co má dlouhé uši*“ [Gaudníková, 24.10.2012, in verb].¹⁴ Zkoumaní oslové jsou na první pohled různě vysokí, mají odlišnou délku a barvu srsti a další rozdílné znaky. Typově bych je zařadila do dvou kategorií. Početnější skupinu tvoří vyšší tmavě hnědí (až černí) oslové. Méně početná je kategorie světlých, především šedých, ale i bílých oslů. Jeden z respondentů přiváží své osly ze zahraničí (Nizozemí), ostatní oslové se ke svým majitelům dostali od jiného chovatele z České republiky.

Základní informace o oslech respondentů shrnuje tabulka č. 3. Dotazovaní, kteří chovají osla po jednom se ve výzkumu vyskytovali zhruba stejně často jako respondenti, kteří vlastní osly alespoň dva. V Polabí se oslové nechovají ve velkém počtu a o oslích farmách zde nemůže být řeč. Největší zkoumané bylo oslí stádo v počtu 7 kusů. Další „stáda“ se skládají ze šesti a čtyř oslů, tři chovatelé vlastní osly dva. Neznamena to však, že tvoří páry hřebců s oslicemi. Možnost přirozeného rozmnožování mají oslové pouze u tří majitelů. Další dva chovatelé (jeden vlastní oslici a druhý hřebce) se již dvakrát domluvili a osly připustili. Narodilo se jim jedno osle, druhé přijde na svět v roce 2014.

Počet samců a samic je mezi zkoumanými osly vyrovnaný. Jedná se o 15 klisen a stejný počet hřebců a valachů, přičemž valachů je méně (pouze 4) a 4 z hřebců jsou oslátky. Mezi těmi, kteří chovají pouze jednoho osla jsou zřejmě méně oblíbení hřebci. Tři ze sedmi chovatelů osla mají valachy, dva klisnu a pouze dva hřebce. Naopak u šesti chovatelů většího počtu oslů nalezneme pouze dva, kteří hřebce nevlastní. Až na jednu výjimku chovají dotazovaní i další hospodářská zvířata (koně, kozy, krávy a např. pštrosa), a to jak odděleně od oslů, tak dohromady na jedné pastvě. Jeden z respondentů chová i mulu. Narodila se nečekaně kobyle, která byla ve společném výběhu s oslem, který se tam dostal jako dar. Protože se jedná o křížence a ne pravého osla, tak jsem ji do vyhodnocování výzkumu nezahrnula. Blíže o chovu dalších zvířat společně s osly bude pojednávat podkapitola 7.3. Způsoby chovu oslů v Polabí.

---

¹⁴ Více o plemenné knize oslů např. viz <http://dev.aschk.cz/osli>.

	Počet klisen	Počet hřebců	Počet valachů	Počet hříbat - klisen	Počet hříbat - hřebců	Počet oslů celkem	Délka chovu - roky
Chovatel 1	0	1	0	0	0	1	5
Chovatel 2	0	1	0	0	0	1	20
Chovatel 3	1	0	0	0	0	1	27
Chovatel 4	0	0	1	0	0	1	3
Chovatel 5	0	0	1	0	0	1	5
Chovatel 6	1	0	0	0	0	1	1
Chovatel 7	0	0	1	0	0	1	1
Chovatel 8	1	0	1	0	0	2	10
Chovatel 9	3	1	0	0	0	4	2
Chovatel 10	2	0	0	0	0	2	15
Chovatel 11	4	1	0	0	1	6	15
Chovatel 12	2	3	0	0	2	7	14
Chovatel 13	1	0	0	0	1	2	2
Chovatelé celkem	15	7	4	0	4	30	120
Chovatelé průměr	1,15	0,54	0,31	0,00	0,31	2,31	9,23

Tabulka č. 3: Přehled počtů a pohlaví oslů a délky chovu tohoto druhu mezi respondenty.

Ve statistikách ÚEK a ČSÚ je v posledních letech vidět, jak se chov oslů v ČR rychle rozšiřuje.¹⁵ Výzkum v Polabí částečně potvrzuje, že s chovem osla domácího začínají lidé v poslední době a že rostoucí trend bude pokračovat. Zhruba polovina dotazovaných chovatelů nevlastní osla déle než 5 let a pět ze třinácti dotazovaných zaregistrovalo mezi dalšími lidmi zájem o koupi osla. 6 z dotazovaných se samo chystá pořídit si další osly nebo alespoň jednoho. Respondenty, kteří mají pouze jednoho osla, bych označila za chovatele oslů začátečníky. Chovají svého prvního osla a nemají ho déle než zmíněných 5 let. Nacházejí se mezi nimi však i dvě výjimky – jeden respondent má za posledních 20 let již druhého osla (pořídil si ho po smrti toho prvního) a druhý respondent chová sice pořád svého prvního osla, avšak už ho má 27 roků. Naopak chovatelé většího počtu oslů jsou většinou zkušení, až na dva případy se o osly starají minimálně jedno desetiletí, pro tři z nich nejsou jejich oslové prvními. To, že cca polovina respondentů chová osly více než 10 let, je částečně dáno dlouhověkostí osla, ale vypovídá to i něco o kladném vztahu respondentů k těmto zvířatům. Jelikož nedovedeme určit počet a důvody lidí, kteří osly měli a s chovem přestali, nemůžeme ohledně souvislosti délky

¹⁵ Viz kapitola 3.2. Domestikace a chov osla, tabulka č.1.

chovu osla se vztahem k němu vyvozovat žádné úsudky. Zajímavějším indikátorem s vyšší vypovídající hodnotou o vztahu majitele k oslům je právě informace o tom, zda si chovatel pořídil k oslovi dalšího nebo jiného namísto toho prvního v případě, že o něj přišel, nebo jestli se k pořízení nového osla chystá. Blíže o vztahu majitelů ke svým oslům a důvodech jejich chovu vypovídá podkapitola 7.5. Důvody majitelů oslů v Polabí k jejich chovu.

7.3. Způsoby chovu oslů v Polabí

Způsob, jakým jsou oslové chováni (zda na pastvě nebo ve stáji, volně či uvázaní, ve stádu anebo sami...), se odráží na jejich fyzické i duševní pohodě. Kapitola přiblíží prostředí, ve kterém se oslové chovají v Polabí, zejména typy prostorů, kde se oslové pohybují přes den, v noci, eventuálně přes zimu, a typy kolektivů, ve kterých se oslové pohybují (nežijí-li sami).

7.3.1. Pastva nebo stáj? Aneb prostředí chovu

S výjimkou dvou jedinců jednoho z dotazovaných chovatelů, kteří jsou umístěni ve stáji přes celý den, mají tamní oslové velkou volnost. Přes den se pasou na prostorných pastvinách nebo se pohybují ve velkých výbězích a až na jeden případ mají neomezený přístup do nějakého úkrytu (většinou stáj). Výběh odlišuji od pastvy podle výše „zatravněnosti“. Pastvu pokrývá po (téměř) celé ploše tráva, která se dá spásat. Ohradu s udusanou zemí, blátem označuji za výběh. Pastva bývá obvykle z povahy věci rozsáhlejší než výběh. Jen jediný ze 13 majitelů nechává osla po většinu doby (i za deště) na pastvách bez přístřešku. Za velké nepříznivé počasí, nebo když je to z jiného důvodu potřeba, bývá tento osel na noc zavřený v koňském boxu. Chovatel to tímto způsobem praktikuje celých 5 let, co osla má a tvrdí, že to oslovi vyhovuje a neměl dosud žádný (zdravotní) problém.

I další chovatelé umísťují někdy svá zvířata na pastvy a do výběhů bez přístřešku, činí tak v případech, kdy je příznivé počasí. Osm respondentů má pro osla/osly k dispozici více různých výběhů nebo pastev a přesouvá je mezi nimi podle toho, kde je to zrovna nejvhodnější. To znamená tam, kde je dostatek trávy ke spásání a kde je to vhodné z hlediska počasí – např. za deště tam, odkud je přístup pod přístřešek, za horkého slunečného počasí tam, kde se může ukryt do stínu. Chovatel P. poskytuje svým oslům dokonce ještě „vyšší komfort“. Jeho oslové mají spolu se stádem přibližně dvaceti koz k dispozici pozemek o rozloze několika hektarů (odhaduji 8), na kterém se mohou volně

pohybovat a libovolně se skrýt před deštěm či jinými nepříznivými vlivy. Pozemek není žádným způsobem ohrazený, takže mají prakticky přístup na ještě rozsáhlejší území, čehož prý využívají a občas se jim podaří utéct do sousedních polí, lesíku či po silnici do vsi. Aby se tak nedělo, zajišťuje P. organizačně – před útekem hlídají osly lidé. Jak to vypadá, jsem sama poznala při provádění výzkumu. Do svých poznámek jsem si k tomu zaznamenala: „každých cca 15 min. vykoul z okna nebo vylezl ven, jestli (zvířata) nejsou moc daleko. Jednou jsme šli zahnat osly, co se blížili k poli.“ Chovatele P. bychom mohli označit za pasáčka koz a oslů (sám se za něj pokládá). Na noc P. zavírá osly spolu s kozami do prostorné stáje. Důvod je zřejmý – aby je nebylo nutné celou noc hlídat před útekem. Stejný denní a noční režim platí tato pro zvířata i během zimního období.

Odlišný režim se některých oslů týká přes noc a přes zimu. Dva chovatelé, kteří nechávají přes den osly na pastvě, je na noc zavírají do stáje (nikoli do boxu, mohou se volně pohybovat po stáji). Jeden další tak činí za nepřízně počasí. Ostatní oslové zůstávají i v noci na volné pastvě s přístřeškem. Respondenti se shodují na tom, že zatímco přes den se zvířata pohybují po pastvě a občas se jdou schovat, v noci je tomu naopak, ukládají se do stáje, a když se jim zachce, vylezou občas ven. Vypadá to tedy, že zavírání osla domácího přes noc do stáje pro něj neznamena nic úplně nepřírodního.

Zimní režim se ve většině případů shoduje s tím, který mají oslové po zbytek roku. Pouze chovatel H. mění svým oslům režim podle ročního období, což vyplývá ze způsobu, kterým osly využívá. V době vegetačního růstu je H. přesunuje mezi místy, které potřebuje spást. Během vegetačního klidu je umisťuje a zavírá do stáje. Ostatní chovatelé udržují oslům v zimě stejný režim jako po zbytek roku. Zmiňují se ovšem často o tom, že pokud přijdou silné mrazy, zavírají osly do stájí tak, aby nemrzli.

7.3.2. V jaké společnosti se oslové v Polabí nachází?

Dvanáct ze třinácti dotazovaných chová kromě osla/oslů i další (hospodářská) zvířata. Pouze chovatel H. nemá krom oslů jiná zvířata. H. je rolník, který osly chová účelově kvůli spásání špatně přístupných míst a místo podzimní seče. To, že se stará ze všech živočišných druhů pouze a jen o osly, nelze přisuzovat nějakému zálibení, ale tomu, že vyhovují všem pracovním požadavkům, které na ně H. má. Jiná zvířata zkrátka nepotřebuje. Všech jeho 6 oslů nicméně žije pohromadě jako stádo. Momentálně vlastní H. jednoho osla (hřebce), čtyři oslice a jedno oslátko. Protože H. oslíky také prodává, velikost a složení jeho stáda se v průběhu času mění.

Mezi ostatními respondenty nenalezneme více než jednoho, o kterém bychom mohli říci, že chová oslí stádo. Tím je pasáček P., o kterém jsem blíže psala v předchozí podkapitole. Chovatel F. má sice 4 osly, minimálně jeden však žije neustále odděleně od ostatních. Nikdo další pak nevlastní více než dva a pár nemůžeme považovat za stádo. Vypadá to tedy, že potřeba stádového života osla se v Polabí téměř neuspokojuje.

Rozšíříme-li pojem stáda i na ostatní koňovité, narazíme na 6 chovatelů, jejichž oslové žijí dohromady s větším počtem koní (v průměru kolem šesti koní, nejmenší „oslokoní“ stádo se skládá ze 2 oslů a 2 koní). Fenomén chovu koní ve spojení s chovem oslů se ukázal natolik významným, že se u něj pozastavím. Lidem, co mají za životní hobby chov koní, se v modelovém území říká „koňáci“. Za „koňáky“ však nelze označit všechny ty, kdo vlastní koně. Označuji za ně ty, kteří mají koně jako hlavní předmět svého zájmu. Jedná se o specifickou skupinu lidí, kteří se v Polabí podle mých dosavadních zjištění navzájem dobře znají nebo mají alespoň přehled o ostatních chovatelích koní v okolí. Právě mezi „koňáky“ jsem narazila na 6 chovatelů osla/oslů. Čtyři z nich se k chovu domácího osla dostali necíleně, dalo by se říci, náhodou. B. se kromě koní stará ještě o další nejrůznější zvířata. Často se k němu dostanou zvířata, se kterými se špatně zacházelo, o které už nemá nikdo zájem apod. Obdobně „zachránil“ B. před jatky postupně 1 oslici a 1 osla. Respondent D. si v dětství přál mít koně. Protože pořizovací náklady na koně byly v tu dobu vysoké, dostal D. místo koně oslici. V současnosti už D. chová své vysněné koně, ale na oslici nezanevřel, považuje ji za člena rodiny. Přesto si žádné další osly nepořídil. „Koňák“ Š. byl oslem také obdarován, získal ho jako svatební dar. Š. takový prezent nenadchl, osla si ponechal, protože si s ním hrají děti. Jiný příběh se váže k chovateli F. Ten koním věnuje snad veškerý svůj volný čas a využívá je závodně. Také s nimi obchoduje. Koně často vybírá osobně v zahraničí a dováží je do ČR. Oslové se líbili životnímu partnerovi F. a tak, když byl na prohlídce a nákupu koní v Nizozemí a narazil tam na zajímavé bílé a flekaté osly, jednoho dovezl domů. Postupně začali přibývat další, některé v Česku F. prodává dál. Cíleně si osla pořídil chovatel koní O. Znal osly od jiného „koňáka“ a chtěl svého vlastního, protože mu oslové připadají, cituji: „*úžasní a fantastičtí*.“ Také respondent K. si osly pořídil záměrně, kvůli pracovnímu využití.

Ostatní dotazovaní, kteří mají kromě osla malý počet koní a více dalších zvířat a nemají koně jako svůj hlavní zájem, za „koňáky“ nepovažují. Přiřadila bych je k dotazovaným, kteří nemají stádo oslů ani stádo koní s osly/oslem, ale chovají osla (osly) ve společnosti dalších zvířat jako jsou kozy, krávy, ovce, prasata, slepice, psi. Někteří chovají větší počty hospodářských zvířat (stáda krav nebo ovcí) odděleně od pastvy, kde se

vyskytují oslové. Jaká konkrétně zvířata se v Polabí spolu s osly nejčastěji pasou a kolik jich přibližně je, ukazuje tabulka č. 4. V tabulce nejsou zahrnuty ojedinělé případy (1 prase, 1 pštros) a psi, kočky, drůbež a další drobné zvířectvo.

Zbývá jediný chovatel, který nechává osla samotného na vlastní pastvě s přístřeškem. Sama však pamatuji, že ještě zhruba rok před rozhovorem s tímto dotazovaným jsem bezprostředně u zmíněného osla viděla kozla a asi 3 kozy.

	Počet oslů	Počet koní	Počet koz	Počet ovcí	Počet krav	Počet zvířat celkem
Chovatel 1	1	0	3	0	1	5
Chovatel 2	1	0	0	0	0	1
Chovatel 3	1	5	2	0	0	8
Chovatel 4	1	12	0	0	0	13
Chovatel 5	1	8	0	0	0	9
Chovatel 6	1	0	2	0	1	4
Chovatel 7	1	1	3	5	0	10
Chovatel 8	2	5	10	0	0	17
Chovatel 9	4	6	0	0	0	10
Chovatel 10	2	10	0	0	1	13
Chovatel 11	6	0	0	0	0	6
Chovatel 12	7	0	20	0	0	27
Chovatel 13	2	2	0	0	0	4
Chovatelé celkem	30	49	40	5	3	127
Chovatelé průměr	2,31	3,77	3,08	0,38	0,23	9,77

Tabulka č. 4: Přehled druhů a počtů zvířat, které žijí společně se zkoumanými osly.

7.3.3. Strava

Na to, čím svá zvířata majitelé krmí nebo nechávají krmit, jsem se v rozhovorech výslovně neptala. Často se k tomuto tématu dotazovaní dostali sami. Z jejich zmínek a toho, co jsem ohledně krmení sama vyzkoušela, jsem získala následujících pár poznámek. Strava oslů v Polabí se odvíjí od způsobu „ustájení“. Většina se volně pohybuje po pastvě a spásá trávu, k tomu dostává suché krmivo (seno), v některých případech i jádro. Dostatek čisté vody je samozřejmostí. Někteří chovatelé (nebo někdo jiný, kdo má k oslům přístup) jim příležitostně dávají větve k okusování, ovoce, zeleninu nebo suchý

chleba.¹⁶ Složení krmení pro osly zůstává stejné jako pro další zvířata, která spolu s nimi dotazovaní chovají (koně, kozy...), protože ve stejné pastvě či výběhu nebo stáji mají všechna zvířata rovný přístup ke krmivu. Pamlsků dostávají oslové také stejně jako ostatní zvířata. Přitom by oslové měli dostávat stravu chudší, na kterou jsou adaptovaní. Jinak mají sklony k tloustnutí, na což se navážou různé zdravotní problémy, např. koliky [Hafner, 2009].

Žádný z oslů, které jsem během výzkumu viděla, od pohledu nestrádal. U jednoho z respondentů jsem narazila na vyhublé koně, kterým se na bocích rýsovala žebra, ale osel, který žil mezi nimi, byl od pohledu živěný dobře. Souvisí to zřejmě s tím, že oslům stačí chudší (nikoli však nekvalitní!) strava. Na druhou stranu jedna oslice, kterou její nynější majitel nedávno získal, byla v době výzkumu lehce překrmená, na krku měla celkem výrazný tukový polštář. V době rozhovoru byla oddělena od ostatních zvířat a dostávala výživově chudší stravu, aby dosáhla zdravější váhy.

7.3.4. Dílčí shrnutí

V rámci možností, které jsou podmíněné nejrůznějšími přírodními faktory (podnebí, typ půdy apod.), můžeme prostředí, ve kterém jsou domácí oslové v modelovém území chováni, označit za příznivé. Prvním hlavním zjištěním je skutečnost, že téměř ze 100 % mají všichni zkoumaní oslové volnost pohybu (ať na pastvě nebo ve stáji). Žádný z nich není nikde uvázan či uzavřen v malém chlévě či boxu ve stáji. Pouzí dva žijí ve stáji celoročně, šest jich ve stáji „bydlí“ v době vegetačního klidu. Výrazně omezený pohyb mívají zkoumaní oslové jen krátkodobě při převozu, strouhání kopyt apod. Výjimkou je jediný osel, který bývá v koňském boxu příležitostně přes noc. Nejčastěji jsou oslové umístěni na pastvě či ve výběhu s volným přístupem do přístřešku (většinou stáj). Platí to pro dny i noci, mimo zimní období i během něj. Takže celoročně po 24 hod.

Druhé důležité zjištění spočívá v tom, že ani sociální prostředí oslů v modelovém území není nepříznivé. Přirozeně žijí oslové ve stádech [Volf, 1997; Hafner, 2009]. Život v oslím stádu poskytují svým oslům sice pouze 2 zúčastnění respondenti, ale dalších 6 chovatelů nechává své osly žít ve stádu spolu s koňmi. Čtyři dotazovaní chovají osla/osly ve společnosti jiných než koňovitých hospodářských zvířat (nejčastěji koz, dále krav, ovcí a drobného zvířectva). Nakonec tedy můžeme dojít k závěru, že sociální potřeba osla je v Polabí v naprosté většině případů alespoň částečně uspokojena.

---

¹⁶ Zeleninu, ovoce a suché pečivo označuji v diplomové práci souhrnně pojmem „pamlsky“.

Krmivem se výzkum nezabýval. Z rozhovorů a toho, co se během krátkého výzkumu dalo vypožorovat, vyplývá, že se oslové většinou pasou a přikrmují se senem a různými „pamlsky“ (mrkev, suchý chléb apod.). Oslové, které jsem v průběhu výzkumu viděla, se mohli honosit dobrou stavbou těla a rozhodně netrpěli podvýživou. Jedna oslice naopak příliš ztučněla.

7.4. Způsoby využívání oslů v Polabí

Různé studie, které se zabývají využíváním oslů, uvádí, že se ve vyspělých industrializovaných zemích oslové chovají spíše ze sociálních než ekonomických důvodů. Jinými slovy osly si zde lidé nepořizují kvůli práci, ale pro zábavu. [Starkey; Starkey, 2004; Hafner, 2009] Jak se uplatňuje osel domácí v 21. století ve vyspělé České republice? To pokládám za zcela zásadní otázku celého výzkumu. Tato kapitola si dává za cíl nalézt odpověď pro alespoň malé modelové území. Popíše, jaké mají oslové v Polabí uplatnění, jestli se využívají k práci, zda se sedlají, zapřahají do tahu a jak často. Výzkum zjišťuje i další dovednosti chovaných oslů.

U otázky „*k čemu osla využíváte*“, jsem si pro zjednodušení předem připravila škálu typů odpovědí, které by mohly zaznít. Byly to tyto kategorie: pro radost; spásání trávy; jezdím na něm; jezdí jiní (bezplatně nebo za úplatu); nošení nákladu; do tahu; „atrakce“ pro turisty; vědecké účely. Protože jsem zdaleka nepostihla všechny eventuální možnosti (například jsem nepředpokládala zpracování oslího masa, mléka, kůže a jiných produktů), nechala jsem výčet otevřený pro doplnění.

7.4.1. Pracovní uplatnění oslů

Využívání oslů na namáhavou práci, tahání těžkých povozů, nošení velkých nákladů, orání apod. patří globálně k nejčastějšímu údělu oslů. V modelovém území se ale nevyskytuje ani jeden osel, jehož osudem by byla fyzicky náročná práce. Za účelem vykonávání určité práce si osly pořídili v Polabí pouze 2 chovatelé. Prvním je respondent H., vlastníci momentálně 6 oslů. H. si osly pořídil, aby ušetřil čas a finance vynakládané na sekání porostů v hůře přístupných místech na pozemcích, které vlastní v několika obcích (pozemky se nachází blízko u sebe). Ze stejného důvodu je chová už 15 let. Na otázku, jak osly využívá, odpovídá H. konkrétně slovy: „*Dávám je tam, kde je to zrovna potřeba. Aby to vypásli, abych to nemusel sekát. Myslím takový ty špatně přístupný místa, příkopy, břehy u potoka, divokou trávu a tak. Anebo místo podzimní seče, když už je*

ta tráva taková ošklivá a nevyplatí se to sekat na seno.“ Jiným způsobem využívá své osly druhý zmíněný chovatel. K. pracuje především s koňmi, ale cvičí a používá také 2 osly a vola. Tito oslové pracují jako herci. K. je cvičí pod sedlo a do tahu a pronajímá je k použití ve filmech a reklamách.

7.4.2. Uplatnění do tahu, pod sedlo a jiné dovednosti

Další chovatelé také zapřahají své osly do tahu nebo je sedlají. Na rozdíl od respondenta K. to dělají čistě pro zábavu, a proto jsem je nezařadila do předchozí podkapitoly. Do tahu se umí dát zapřáhnout 6 oslů od 4 chovatelů. Pomineme-li osly dotazovaného K., o jejichž uplatnění ve filmu jsem psala výše, pak jen jeden chovatel (N.) zapřahá osla do tahu pravidelně. N. vyráží s oslem na projížďky po okolí, na návštěvy, na nákupy a na různé akce v okolí (např. dětský den apod.), kde je vždy vítán především dětmi, které se rády na voze nebo přímo na oslíkovi svezou. Přes zimu vyjíždí N. méně často (zhruba 1x do měsíce), po zbytek roku za příznivého počasí zapřahá osla i jednou týdně. Ostatní 3 oslové tahat povoz umí, ale dělají to buď velmi zřídka, nebo vůbec. Jako důvod jejich majitelé shodně uvádí nedostatek volného času.

Mezi chovateli, kteří osly do tahu zatím nepoužívají, se často vyskytuje přesvědčení, že kdyby vlastnili potřebné vybavení a pokusili se osly zapřáhnout, bez problémů by se nechali a vůz by táhli. Slovo *zatím* jsem použila schválně. Několik respondentů má totiž v úmyslu osly zapřahat do budoucna. Překážkou je jim v přítomnosti rovněž nedostatek času a/nebo chybějící vybavení (vůz, postroj).

Do sedla se oslové používají častěji než do tahu. Osedlat se dá všech 6 oslů, kteří umí táhnout povoz, a navíc dalších 8 jedinců od 4 chovatelů. Mluvím tu ovšem pouze o schopnosti osedlání a možnosti jízdy v sedle. Zajímá-li mě, kolik oslů se pod sedlo doopravdy běžně využívá, dospějeme k mnohem nižšímu číslu, konkrétně k počtu 7 oslů patřících čtyřem chovatelům. Většinou se tito oslové sedlají pro děti, které na nich jezdí pro zábavu a bezplatně. Příležitost svést se poskytují chovatelé svým dětem a jejich kamarádům doma, anebo na různých akcích (dětské dny apod.) všem dětem, které projeví zájem. Jen jeden majitel nechává děti vozit za úplat. Zhruba jednou do měsíce za jeho oslíky chodí děti z nedaleké mateřské školky. „(...) *vždycky přijdou, rádi si je hladí a krmí je. Pak se na nich svezou. Za drobněj peníz je vždycky nechám jezdit jak chtěj*.“ Dva chovatelé jezdí na oslu i sami, ale ne tak často, jako na nich jezdí děti.

Ze 13 respondentů jich 5 osly nevyužívá ani do záprahu, ani pod sedlo. Jeden „čerstvý“ chovatel však plánuje cvičit svou oslici do tahu a chce ji začít sedlat.

Kromě tahání vozů a vození lidí (přesněji dětí) se někteří oslové v Polabí naučili dalším dovednostem. Na otázku *jaké (další) dovednosti má Váš osel?* jsem získala především odpovědi typu „*hýkání*“, „*vítací schopnosti (hýkání při příchodu návštěvy, při hraní místního rozhlasu)*“, „*dělat „kraviny*“. Dva dotazovaní uvedli, že osly trénují, a vypočetli dovednosti, které už zvládají. Oba patří mezi „*koňáky*“ a věnují se výcviku koní. První cvičí své osly základním dovednostem jako je vodění či zvedání nohou. Jeho oslové se také již dají osedlat a do budoucna by se měli naučit tahat vozík. Na náročnější výcvik nemá chovatel dostatek volného času. Druhý má osla pouze jednoho a snaží se ho vycvičit tak, jak to dělá s koňmi. Již s oslem umí základní dovednosti a začínají s přirozenou komunikací ze země, ale oproti koním je podle cvičitele učení oslů mnohem zdlouhavější. Nicméně osel považuje učení za zábavu a dělá pokroky. Například umí couvat, což oslové běžně sami od sebe nedělají a je to pro ně nepohodlné. Tohoto valáška naučily couvání okolnosti, protože se dostával do úzké slepé uličky, ze které mohl jedině vycouvat. Potřeboval k tomu ovšem pomoc cvičitele, sám od sebe couvat nezačal. Nyní na povel neochotně couvá i ve volném prostranství. Další zvláštností je, že umí sám pít z (pivní) lahve.

Vzhledem k tomu, kolik se jich nechává osedlat a zapřáhnout do tahu, lze předpokládat, že základní dovednosti zvládají i další oslové. Musí je zvládat, aby byli dobře ovladatelní a aby se jezdec, potažmo ten, který osla vede, nebo kočí mohl na osla spolehnout. Spíše než absence základních dovedností u ostatních oslů je tudíž pravděpodobnější, že dotazovaní zvládání takových dovedností nezmínili. K tomu mohlo vést několik důvodů. Dotazovaní mohli otázku špatně pochopit. Mohli také tyto základní dovednosti považovat na tolik samozřejmé, že je neuvědli nebo je prostě ani nenapadli, i když je jejich oslové zvládají. U interpretace odpovědí na otázku po dovednostech oslů bychom tedy měli být rozhodně opatrní.

7.4.3. Mimopracovní uplatnění oslů

Tato podkapitola bude vypovídat o jiném uplatnění oslů než je vykonávání fyzické práce. Do této kategorie zahrnuji především chov oslů pro zábavu, jejich využití při volno časových aktivitách a další uplatnění, která nespádají do předchozích podkapitol. V souladu se studiemi, které tvrdí, že oslové mají ve vyspělých zemích spíše sociální než ekonomické uplatnění zjistíme, že **nejčastěji se oslové v Polabí chovají pro radost**.

Kromě dvou zmíněných případů respondentů K. a H., kteří si pořídili osly výslovně za účelem vykonávání práce, nemá uplatnění zkoumaných oslů primárně pracovní

charakter. Naopak velmi často první odpověď na otázku *k čemu osla/y využíváte*, zněla „*k ničemu*“, „*na nic*“ a dotazovaní ji doplňovali smíchem. Většinou se pak snažili vymyslet, co by se tak dalo říci, že ti jejich oslové vlastně dělají. Deset (!) respondentů zmínilo, že osla chová hlavně pro radost, pro zábavu, ze zajímavosti, pro potěšení apod. Mínili tím radost vlastní (případně i dalších), pouze dotazovaný Š. měl na mysli radost výhradně jiných, a to svých dětí. Š. osla získal jako dar, který měl ozvláštnit jeho ohrady s koňmi a dalšími zvířaty. O dar, který „*je tvrdohlavý, zasekne se a neposlouchá*“ však příliš nestál. Nakonec si ho nechal právě kvůli dětem, které si s oslem hrají ve volném čase a občas na něm jezdí. Tři dotazované bych sdružila do skupiny, jež chová osla pro zábavu jako „doplňek“. Všichni 3 se starají o velká zemědělská hospodářství s rozlehlými pozemky, kde pěstují různé plodiny a chovají zvířata ve velkých počtech. Dva jsou podnikatelé a hospodářství vlastní. Třetí spravuje statek, který patří veřejné instituci. Všichni chovají různé druhy hospodářských zvířat (ovce, skot, kozy, koně, prasata, drůbež a jiná malá zvířata). Jeden z podnikatelů se zaměřuje především na masná plemena skotu, druhý na mléčná plemena ovcí. Veřejná instituce vlastní vyrovnanou směs různých druhů, protože zvířata chová za účelem výuky. Osla si shodně zakoupili proto, že jim jako druh chyběl, že ho ještě neměli. U podnikatelů k tomu přistoupil ještě jeden důvod – oslové zvyšují atraktivnost jejich hospodářství pro návštěvu turisty.

Po zábavě bylo druhým nejčastějším způsobem uplatnění osla zmíněno spásání trávy, chov a využití pod sedlo. Využití osla ke spásání pozemku uvedlo 5 chovatelů. Chovatele H., který si osly pořídil právě kvůli tomu, aby spásali trávu na jeho pozemcích, jsem již zmínila. Zbylí 4 mají osla/y na pastvě spolu s dalšími býložravými zvířaty. Jedná se trochu o začarovaný kruh. Stejně tak, jako dotazovaní tvrdí, že zvířata využívají k tomu, aby spásala trávu na pozemku, může platit, že mají pozemek proto, aby se měla zvířata kde pást. Celkem 5 dotazovaných také v průběhu rozhovoru zmínilo, že odchovává oslí mláďata a prodává je či že chce oslátko odchovat v budoucnosti. Stejný počet chovatelů (pět) uvedlo, že osly využívají k jízdě na jejich hřbetu. Více nebudu na tomto místě sedláni oslů rozvíjet, pojednává o něm předchozí podkapitola. Platí to i o použití oslů do tahu, které uvedli dva chovatelé, potažmo čtyři, počítáme-li dva, kteří chtějí osly zapřahat v budoucnu.

Mezi odpověďmi se objevily ještě 3 další různé způsoby využití oslů. „*Pracovní využití*“ uvedl respondent K. (viz 7.4.1. Pracovní uplatnění oslů). Chovatel K. II, správce výše zmiňované veřejné instituce, jmenoval jako hlavní „funkci“ osla to, že se stal

předmětem praktické výuky studentů. Výčet uzavírá dotazovaný F., uplatnění svých oslů pojmenoval jako „*kamarádi pro děti*“.

	Pro radost	Spásání trávy	Chov	Pod sedlo	Do tahu	Atrakce pro turisty
Chovatel 1	✓	✓	✓	✓	✓	
Chovatel 2						✓
Chovatel 3	✓	✓		✓	✓	
Chovatel 4	✓			✓		
Chovatel 5	✓					
Chovatel 6	✓	✓	✓			
Chovatel 7	✓			✓		
Chovatel 8	✓					
Chovatel 9	✓			✓		
Chovatel 10						
Chovatel 11		✓	✓			
Chovatel 12	✓	✓	✓			
Chovatel 13	✓		✓			✓
Počet chovatelů	10	5	5	5	2	2

Tabulka č. 5: Nejčastější uplatnění, která u svých oslů respondenti uvedli.

7.4.4. Dílčí shrnutí

Uplatnění oslů domácích v Polabí je většinou pasivního charakteru. Mám tím na mysli, že oslové u většiny chovatelů a po naprostou většinu času nevykonávají fyzicky náročnou práci. Z tohoto pohledu lze práci považovat pouze uplatnění osla do tahu a pod sedlo. Šest oslů se nechá zapřáhnout a umí tahat povoz. Žádný osel však nebývá zapřažený, aby pracoval a vozil nějaký náklad. Dva oslové bývají v tahu využívání

pro filmové účely, ostatní vezou na vyjížďku své majitele či někoho jim známého. Pouze jeden chovatel jezdí na takové projížďky řekněme pravidelně, častěji než párkrát do roka. Osedlat se nechá 14 ze třiceti zkoumaných polabských oslů. Nejčastěji se na nich bezplatně vozí děti (ať již děti majitelů osla nebo jiné). Jen jeden chovatel nechává děti jezdit za drobnou úplatu a jeden respondent jezdí na oslovi i sám.

Deset ze třinácti chovatelů má osla především pro radost (svou, zbytku rodiny nebo specificky dětí). Další uplatnění nalézají oslové při spásání trávy, jako „atrakce“ pro turisty a jako chovná zvířata (odchov mláďat). Doplnkově pak jako prostředek praktické výuky. Kolik přesně chovatelů uvádí jednotlivé druhy uplatnění u svých oslů, zobrazuje tabulka č. 5.

7.5. Důvody majitelů oslů v Polabí k jejich chovu

Než si položíme otázku, proč si někteří lidé v Polabí pořídili osly, musíme si uvědomit, že si je nutně nemuseli poříditi záměrně. Proto jsem se v rozhovorech nejprve ptala, jak respondent osla získal. Zcela záměrně začalo osla domácího chovat osm dotazovaných, osla získali koupí. Jeden přijal několik oslů jako dědictví, ale v té chvíli již vlastnil oslici, kterou si dříve koupil. Zbývajícím chovatelům osly někdo daroval. U těch nás zajímá, proč si osla ponechali. Ve třech případech byl těmto respondentům osel nabídnut, aniž by za něj byla požadována peněžní odměna. Shodně osla přijali, většinou ze zajímavosti. Všem se osel zalíbil a 2 dotazovaní nezůstali u prvního. Jeden si k hřebci pořídil oslici, aby měl pár a mohl odchovat oslí mláďata. Druhý si vzal ke své oslici do péče valáška, který se nacházel v zuboženém stavu a musel by na jatka, kdyby se o něj B. nepostaral. Dva z obdarovaných dostali osla, aniž by byli předem tázáni. Š. chová koně a osla získal jako svatební dar, o který moc nestál. Nechal si ho však, protože to byl dar a protože si ho oblíbily děti. D. dostal oslici darem, když byl ještě dítě. Dostal ji namísto koně, kterého si přál, protože oslice nebyla tak finančně nákladná, jako by byl kůň.

Nyní už budu pokračovat tím, jak dotazovaní odpovídali na otázku „*proč jste začal/a chovat osla?*“ Mezi chovateli, kteří vlastní pouze 1 osla, se vyskytovaly dva druhy odpovědí. Ti, kteří získali osla darem, uvedli jako důvod to, že ho prostě dostali. Ostatní majitelé osla si ho pořídili, protože se tento druh líbí. Konkrétně odpovídali např. takto: „*protože jsou úžasní, fantastičtí*“, „*protože se mi líbí oslátka a chci oslátka*“, „*ze zábavy*“, „*ze zajímavosti*“. Mezi dotazovanými, kteří mají oslů více, se vyskytly různorodější důvody. Opět jsem zaznamenala odpověď „*protože jsem ho dostal*“ a odpověď obdobnou

typu „líbí se mi“, která zněla: „*protože se líbili přítelkyni*“. Dvakrát se objevil důvod pořízení oslů k pracovnímu využití. Jednou obecně, jednou zcela specificky k vypásání ploch špatně přístupných sekačkou a místo podzimní seče. Zbývající 2 respondenti si osly pořídili, poněvadž jim přišlo, že v jejich hospodářství chybí, že by se tam hodili.

Když jsem se pak dotazovala na důvod, proč majitelé chovají osly nyní, v 77 % případů odpověděli, že ze stejného důvodu, ze kterého si osly pořídili. Tři chovatelé uvedli jiné důvody. N. si nechal osla, kterého získal darem, naučil ho sedlat a zapřahat do tahu. Nyní ho chová především kvůli tomu, že s ním může na vyjížděky. D. svou oslici také získal darem, ponechal si ji, protože „*už je to člen rodiny*“. F. říká, že chová různá zvířata, „*co se zrovna namane*“, a k prvnímu oslovi tak postupně přibyli další. Nyní je chová také kvůli dětem, které si s osly chodí hrát a jezdit na nich.

Tolik k výslovně uvedenému ze strany dotazovaných. Na důvody chovu oslů a vztah jejich majitelů k nim jsem směřovala i nepřímé otázky. Abych odhalila, jak k oslovi majitelé přistupují, ptala jsem se, zda mají jejich oslové jména a jaká ta jména případně jsou. Ukázalo se, že jména mají v podstatě všichni oslové. Výjimkou jsou mláďata pana P. Ten vždy ponechává výběr jména na budoucího majitele, v případech, kdy si mládě neponechá sám. Snaží se tak ulehčit přechod oslíkovi do nové rodiny, aby se tam cítil dobře. Ostatní oslové dostali jména, která odpovídají „lidským“ jménům v českém kalendáři – Davida mají hned 2 chovatelé, dále se výzkumu účastnili např. Matěj, Karel, Zuzana, Antonín, nebo zdobnělá a jinak upravená jména jako Andulka, Bertík, Bety a Jožin. „Mimolidská“ jména byla pouze Nono (přivezena z Holandska, říkají jí také Nanyňka) a Bíbo. Dva dotazovaní jména svých oslů neznali, ale tvrdili, že jména mají, jen si nepamatují, jak jim děti říkají.

Ke vztahu majitele k oslovi směřovaly také otázky: „*litujete svého rozhodnutí pořídit si/ponechat si osla/y?*“ a „*je/jsou pro vás osel/ové spíše práce nebo zábava?*“ Kromě jednoho chovatele, který odpověděl uhybavě tím, že se sám nerozhodl, že bude mít osla, odpověděli všichni bez váhání, že svého rozhodnutí pořídit si (nebo ponechat) osla nelitují. Dva dotazovaní uvedli, že chov osla pro ně znamená spíše práci, než zábavu. Další dva byli nerozhodní a nevěděli, co odpovědět. Ostatní se shodli, že je pro ně chov osla či oslů spíše zábavou. Kdyby je nebavil, nevěnovali by mu potřebný čas a práci. Někteří chov osla za práci vůbec nepovažují. O velmi dobrém vztahu majitelů ke svým oslům hovoří také to, že z jejich chovu většinou nemají žádný peněžní užitek. Alespoň v polovině případů se chovatelé ohradili, že je osel naopak stojí peníze a čas. Stížnost ovšem pronášeli v žertu, doplňovali ji smíchem. Peněžní přínos mají díky chovu oslů pouze 4 respondenti.

Všichni chovají více než jednoho osla. Jak jsem již uvedla výše, K. vydělává na pronájmu oslů pro filmářské účely, zbylí 3 získávají finance z odprodeje mláďat. H. říká, že je pro něj chov oslů rentabilní, pro ostatní znamená prodej oslátek pouhý drobný přivýdělek.

Dalším indikátorem, který poukazuje na vztah chovatelů k oslům, jsou odpovědi na otázku „*uvažujete o tom, že byste si pořídil/a v budoucnu dalšího osla?*“ Chov dalšího osla v budoucnu, ať jako náhrady za stávajícího osla nebo jako rozšíření „stáda“, předběžně plánuje 6 dotazovaných. Jedná se o 5 ze 6 chovatelů, kteří již vlastní větší počet oslů a jednoho, který chce ke svému hřebci poříditi oslici a odchovat osle. Pouze 2 respondenti o pořízení dalšího osla rozhodně nemají zájem. Ostatní rozšíření chovu nevyklučují, ale prozatím ho neplánují.

Abych odlišila, zda mají chovatelé jiný vztah k oslovi/oslům než ke svým ostatním zvířatům, zjišťovala jsem, jestli mají oslové u svého pána oproti dalším chovaným zvířatům nějaké výhody, přilepšení nebo naopak nevýhody anebo jestli si jsou s ostatními druhy rovni. H. chová pouze osly, takže je pro něj otázka na výhody/nevýhody bezpředmětná. 10 chovatelů tvrdí, že jejich oslové mají s přihlédnutím ke specifickým druhu srovnatelné podmínky jako ostatní zvířata. Žijí ve stejném prostoru, mají srovnatelné krmivo, dostává se jim stejné péče. Pár chovatelů se po chvíli přemýšlení lehce začalo přiklánět k tomu, že osel je přeci jen trochu oblíbenější a rozmazlenější. N. se naopak zmínil o tom, že osel musí oproti ostatním zvířatům „pracovat“. Projížďky s povozem a vození dětí však osla baví, takže to za práci úplně pokládat nelze. Rozdílné životní podmínky oslů uvedli 2 dotazovaní. Oslice chovatele V. získává výrazně chudší stravu do doby, než dosáhne váhy, která jí bude zdravotně vyhovovat. Jak jsem již zmiňovala výše, v době výzkumu byla oslice ztučnělá. Na druhou stranu O. přiznává, že svého osla oproti ostatním zvířatům trochu rozmazluje.

Odlišný vztah má ke svému oslu také nejspíš ten chovatel, který se o něj osobně stará, než ten, který nechává péči o osla na jiných. N. se jako jediný o svého hřebce stará převážně sám. Devět respondentů se o osly stará dohromady s dalšími členy rodiny. Pouze ve 3 případech pečují o osla jiní lidé, než majitel. Dvakrát jsou to zaměstnanci (u vlastníků, kteří v zemědělství podnikají, ale fyzicky v hospodářství nepracují), jednou se jedná o studenty, kteří vykonávají péči o osla v rámci studia ve veřejné instituci.

7.5.1. Dílčí shrnutí

Část chovatelů získala osla darem bez předchozího plánování chovu tohoto druhu. Část si je pořídila proto, že se jim naskytla příležitost ke koupi. Největší část chovatelů si osly záměrně koupila po předchozím uvážení.

Většina chovatelů je se svými osly v blízkém kontaktu, pečuje o ně osobně a má k nim dobrý vztah. Mezi dotazovanými nalezneme pouze jednoho chovatele, o kterém by se dalo říci, že svého osla moc rád nemá. Získal ho darem a ponechal si ho kvůli dětem, které si osla oblíbily. U čtyř ze třinácti chovatelů bych popsala jejich vztah k oslům jako neutrální. Zbýlých 63 % oslů bych označila za venkovní domácí mazlíčky.

8. Diskuse

Podle ÚEK (Ústřední evidence koní, oslů a jejich kříženců) bylo v České republice k 1. lednu 2014 evidováno 645 oslů [ÚEK, 7.3.2014, in verb]. Výzkum se týkal třiceti oslů domácích. Mohlo by se tudíž zdát, že jsem zkoumala přes 4,5 % celkové oslí populace v ČR. Ve skutečnosti jsem zkoumala vzorek nižší, protože někteří chovatelé nemají osly registrované, jak jsem zjistila během výzkumu. Třetina oslů, kterých se výzkum týkal, nebyla v době výzkumu zaregistrovaná, ač tomu tak mělo být. Majitelé dalších 10 % zkoumaných oslů si nebyli registrací svých oslů jistí.

Vzhledem k tomu, že chovatelé získali až na jednu výjimku své osly od chovatelů v České republice a nikoli ze zahraničí, lze usuzovat, že se oslové v ČR odchovávají na prodej a že zde existuje trh s těmito zvířaty, na kterém nabídka zhruba odpovídá poptávce.

Území, kterého se výzkum týkal, má rozlohu přibližně 1256 km². Při počtu 30 oslů (což je spodní hranice skutečného počtu oslů chovaných v daném území) tam hustota výskytu oslů odpovídá jednomu jedinci na maximálně 42 km². Spočítáme-li hustotu výskytu oslů podle statistiky ÚEK pro celou ČR, dostaneme se k údaji 1 osel na zhruba 122 km². Uvedené hustoty se zakládají na hrubých statistikách, ale i tato nepřesná čísla naznačují, že je v Polabí nadprůměrný výskyt oslů oproti celé ČR.

V přírodních (klimatických, geomorfologických atd.) podmínkách modelového území bych si z hlediska dobrého prospívání oslů jako nejpříznivější prakticky možný způsob chovu představovala chov na dostatečně velké pastvě s přístupem k napajedlu a s možností úkrytu ve stáji, chlévu či jiném přístřešku. Důležité je, aby se do přístřešku mohl osel schovat před deštěm a větrem, ale aby byl vzduch uvnitř čerstvý. Pastvu bych doplnila dalším vhodným krmivem v rozumném množství (oslové potřebují spíše chudou stravu, mají jinak sklony k tloustnutí, což je dáno tím, že se historicky vyvinuli ve výživově chudém prostředí a na něj jsou adaptovaní [Hafner, 2009]). Za poslední zásadní potřebu osla považuji jeho „společenskost“. Osel patří mezi stádová zvířata, život ve skupině je pro něj přirozený. Osla bychom měli ideálně chovat pospolu s dalšími jedinci jeho druhu. I chov mezi jinými zvířaty jako jsou koně, ovce nebo kozy přispívá k jeho spokojenosti. Vhodný je i častý kontakt s chovatelem, eventuálně dalšími lidmi (například dětmi). Osamělý osel rovná se nešťastný osel. Ač jsou oslové označováni

za nenáročná zvířata, k dobrému welfare¹⁷ toho potřebují mnohem víc, než jsem uvedla. Popsala jsem z mého pohledu nejvíce zásadní faktory. Můj názor na vhodný způsob chovu osla vychází z vlastního dosavadního teoretického i praktického poznání tohoto druhu a velmi se shoduje s názory Marisy Hafner, která píše, že je nutností zajistit splnění následujících podmínek tak, abychom oslům poskytli prostředí, které se co nejvíce přizpůsobuje jejich potřebám: „*Osel domácí potřebuje dostatek prostoru, světla a čerstvého vzduchu. Osel domácí má přirozenou potřebu pohybu. Osel domácí potřebuje kamarády svého druhu, se kterými může komunikovat prostřednictvím různých zvuků, čichových vjemů a tělesných signálů.*“ [Hafner, 2009:28] Na základě svého výzkumu bych řekla, že naprostá většina oslů v Polabí žije v příznivých podmínkách a dobře prospívá.

V mezinárodních studiích a dalších odborných pramenech se uvádí, že se oslové v hospodářsky rozvinutých zemích oproti zbytku světa nechovají z ekonomických důvodů, ale z důvodů jiných, např. rekreace, turistika nebo hlídání ovcí (viz kapitola 3.3. Uplatnění osla v životě lidské populace) [Starkey; Starkey, 2004; Hafner, 2009]. Výzkum, který jsem provedla v části polabské nížiny, naznačuje, že toto tvrzení platí i pro osly v České republice. Platí to jak z pohledu skutečného uplatnění oslů, tak z pohledu motivací chovatelů k jejich chovu, které s uplatněním tohoto druhu (alespoň v Polabí) úzce souvisí. Celosvětově se oslové používají především na práci (pravděpodobně více než 95 % oslů) [Starkey; Starkey, 2004]. Z mého výzkumu vyplývá, že se v Polabí oslové chovají zejména jen tak pro radost. Využívají se ke spásání trávy, pod sedlo (zejména pro děti) a do chovu (odchov, prodej mláďat). Menší množství oslů se využívá do tahu a jako lákadlo pro turisty. Necelé dvě třetiny chovatelů mají osly v podstatě jako venkovní domácí mazlíčky. Necelá jedna třetina osly má, aniž by k nim zaujímala výraznější pozitivní nebo negativní citový postoj. Pouze jeden zbývající chovatel bere osla spíše jako přítěž, než že by z něj měl nějaký užitek či dokonce potěšení.

Co se týče navržené metodologie, výběr respondentů pomocí metody sněhové koule¹⁸ považuji spíše za „z nouze ctnost“. Tato metoda nezaručuje podchycení celé populace, kterou chceme zkoumat. Poněvadž jsem nezískala přístup do databáze chovatelů oslů, byla metoda sněhové koule jediným možným způsobem, jak se k chovatelům oslů v Polabí dostat, a nakonec svému účelu posloužila dobře. Použití standardizovaných

---

¹⁷ Lze přeložit např. jako pohoda zvířat.

¹⁸ Viz např. Patton [Patton, 2002].

rozhovorů se v průběhu výzkumu velmi osvědčilo. Potvrdila se moje domněnka o důležitosti nízké časové náročnosti standardizovaného rozhovoru. Při časově náročnější metodě by se alespoň polovina respondentů nebyla ochotná výzkumu zúčastnit a respondenti odpovídali ve dvou či třech větách, ač byli upozorněni, že mohou kterékoli své odpovědi rozvést. Standardizace otázek také přispěla k tomu, že respondenti odpovídali ochotněji a především uvolněněji a upřímněji, protože zvyšovala jejich pocit anonymity. Ukázalo se, že i konkrétní otázky jsem zvolila a zformulovala správně. Drobnou výjimku tvořila otázka „*jaké (další) dovednosti má váš osel?*“ Dle odpovědí bylo znát, že dotazovaní nevědí, kam otázka směřuje nebo je v danou chvíli nenapadlo vyjmenovat všechny úkony, které osel zvládá. V souhrnu ovšem respondenti opravdu odpovídali na to, na co byla otázka zamýšlena, a vyplynuly z nich všechny důležité informace potřebné k tomu, abychom našli odpovědi na výzkumné otázky.

9. Závěr

Diplomová práce přinesla poznatky o tom, jak a proč se v České republice chovají oslové domácí. V teoretické části jsem shrnula dosavadní poznatky zahrnující jak historii, tak současnost chovu a využívání oslů po celém světě. Souhrnné poznatky v takové šíři jsem v dostupné literatuře neobjevila, proto je i tato část určitým vědeckým přínosem.

Empirický výzkum pak doplnil informace o chovu a uplatnění oslů v podmínkách České republiky, konkrétně se jednalo o část Polabí, vymezenou městy Poděbrady, Mladá Boleslav a Jičín, jak ukazuje mapa na obrázku č. 2 (str. 28).

Nejprve jsem získala základní informace o oslech chovaných v Polabí, o prostředí v jakém žijí a o jejich chovatelích a odpověděla na první výzkumnou otázku: ***jak lze charakterizovat chov oslů domácích v Polabí?*** Z výzkumu vyplývá, že chovatelé i chování oslové jsou rozmanití, nalezneme však několik shodných rysů. Chov oslů v Polabí bych popsala následovně. Oslý si pořizují lidé, kteří již mají zkušenost s chovem hospodářských zvířat, často mají (alespoň malé domácí) zemědělské hospodářství. Ze socio-demografického hlediska nelze vyprofilovat jeden ani více typů chovatelů, jedná se o muže i ženy různého věku, vzdělání a povolání. Oslové jsou také různého stáří, pohlaví a vzhledu. Převažují větší tmavě hnědí oslové. Chovají se v malém počtu, největší stádo má sedm kusů, v polovině případů vlastní chovatelé pouze jednoho osla. Často ovšem oslové žijí mezi dalšími živočišnými druhy, jako jsou kozy, krávy, ovce, prasata a drobná hospodářská zvířata. Nejpočetnějším společníkem oslů jsou koně. Dohromady nebo odděleně tyto dva druhy chová o trochu více než polovina dotazovaných. Tyto respondenty bych shrnula pod jeden specifický typ – jde o chovatele, kteří získali osla v souvislosti s tím, že chovají jemu příbuzné koně. Obecně k němu přišli „jako slepý k houslím“ nebo si ho pořídili záměrně ze zajímavosti či proto, že se jim osel jako druh líbil. Jeden chovatel koní si osly pořídil pro práci.

Oslové žijí v Polabí v dobrých životních podmínkách. Až na 2 osly, kteří jsou standardně ve stáji (pokud netrénují nebo nepracují), mají všichni oslové po většinu doby volný přístup na pastvu či do výběhu. Často (především za nepříznivého počasí) se mohou schovat do zvětrání pod přístřešek, dostávají vhodnou stravu a nepostrádají potřebný kontakt s dalšími osly či jinými živočichy včetně lidí.

Další výzkumná otázka zněla: ***jaké je využití oslů domácích v Polabí?*** V Polabí bych uplatnění oslů domácích rozdělila do 3 kategorií. Tou nejméně zastoupenou je pracovní využití. Nejedná se však o dlouhodobou namáhavou práci, jako by bylo nošení

těžkých nákladů, tahání povozů, orání apod. V jednom případě si majitel svých šest oslů pořídil, aby vypásali trávu na špatně přístupných místech jeho pozemků, v druhém případě pracují dva osli jako příležitostní herci, při tom se používají buď pod sedlo, nebo do tahu. Ostatní osly, které chovatelé nemají primárně na práci, ale přesto občas nějakou vykonávají, řadím do druhé kategorie. Chovatelé je mají hlavně pro zábavu, občas na nich jezdí děti, někdy i dospělí, případně se zapřahají a tahají vůz, na kterém se většinou vezou lidé. Do této kategorie spadá 5 ze 13 chovatelů. Zbývající respondenti, kteří dohromady vlastní téměř polovinu zkoumaných oslů, tvoří poslední, největší, kategorii – chov oslů bez pracovního uplatnění. Tito oslové mají různé funkce – spásání trávy, ukázka pro turisty, v jednom případě předmět výuky. Prakticky se nijak neuplatňují, prostě se pasou, dělají ozdobu a jsou oblíbení, a to i v případech, že se například umí nechat osedlat. Pod sedlo se nechá umístit téměř polovina zkoumaných oslů. Někteří další chovatelé věří, že kdyby zkusili osly osedlat, drželi by a jízdě by se nebránili. Zapřáhnout do tahu umí chovatelé už jen pětinu oslů. Pravidelně však jezdí na projížďky pouze jejich malá část. Celkově zjištění empirického výzkumu odpovídají tomu, že ve vyspělých zemích se oslové chovají ze sociálních, nikoli ekonomických důvodů, jak uvádí např. Starkeyovi [Starkey; Starkey, 2004].

Třetí výzkumná otázka se ptala, *jaké jsou důvody majitelů oslů domácích v Polabí pro jejich chov*. Důvody majitelů k chovu oslů korespondují v Polabí s tím, jak se oslové uplatňují. Většinu oslů můžeme v Polabí považovat za venkovní domácí mazlíčky. Chovatelé se o ně starají, nosí jim pamlsky, oslovují je jménem, hladí je a očividně k nim chovají náklonnost. Svědčí o tom i to, že z chovu oslů většinou nemají žádný finanční ani jiný hmotný přínos, například ve formě vykonané práce nebo mléčných či jiných produktů. Naopak oslové své chovatele stojí hodně práce, času a někdy i peněz. Oslы tedy chovatelé většinou mají, poněvadž si k nim vytvořili citový vztah, lhostejno, zda si je pořídili záměrně, či je přijali jako dar. Pouze jeden chovatel má k oslovi spíše záporný postoj. Dva lidé osly prostě vlastní a jejich přístup k oslům bych popsala jako neutrální. Můžeme tedy říci, že pro většinu chovatelů v Polabí jsou oslové „zvířaty blízkými“. Harrisovou materialistickou interpretací vztahů lidí ke zvířatům chov oslů v Polabí vysvětlovat nemůžeme. Vztahům mezi lidmi a osly více odpovídá Wilsonova teorie biofilie.

Diplomová práce si jako dílčí cíl dále kladla vytvoření metodologie, která by byla aplikovatelná na zkoumání chovu oslů v dalších oblastech. Navržená metodologie se osvědčila, nenarazila jsem na žádnou zásadní potíž, která by byla výzkumu překážkou. Shodnou metodologii, podle které postupoval můj výzkum, bych doporučila aplikovat i

na další území. V zájmu co nejvyšší míry porovnatelnosti bych ji ponechala nezměnou. Pro nový výzkum bych volila území odlišného charakteru (např. některé z českých hor, Prahu nebo jiné velké město nebo soubor různých městských prostředí). Metodologie byla navržena tak, aby byla co nejuniverzálnější a eventuálně by se dala použít i mimo Českou republiku.

Proč ale osly vůbec zkoumat? Oslové dobře sloužili lidem v minulosti (viz např. Bough [Bough, 2006], Clutton-Brock [Clutton-Brock 2012]), ale svůj význam neztrácejí ani v současnosti (odkazují především na Fernanda a Starkeyho [Fernando; Starkey, 2004], dále například na Marisu Hafner [Hafner, 2009] a Peta A. Jonese [Jones, 2001]). Domestikovaní oslové mají nezpochybnitelný význam v rozvojových zemích, především jako levná a přitom velmi kvalitní pracovní síla. Oslové však mají potenciál být užiteční i v hospodářsky vyspělých zemích, a to v souladu s udržitelným rozvojem. Abychom dokázali tento potenciál správně využít, je potřeba osly nejprve dobře poznat.

Použitá literatura

Anděra, M.; Červený, J. 2000. *Svět zvířat III. Savci (3)*. Praha: Albatros. ISBN 80-00-00829-7.

Beja-Pereira, A.; England, P.R.; Ferrand, N.; Jordan, S.; Bakhiet, A.O.; Abdalla, M.A.; Mashkour, M.; Jordana, J.; Taberlet, P.; Luikart, G. 2004. *African Origins of the Domestic Donkey*. In: *Science*. 2004, vol. 304, no. 5678, p. 1781.

Bílek, F. 1933. *Učebnice obecné zootechniky*. Praha: Nákladem Ministerstva zemědělství republiky Československé.

Blench, R. 2013. *Wild asses and donkeys in Africa: interdisciplinary evidence for their biogeography, history and current use*. <http://www.academia.edu/> 17.11.2013 12:38

Bough, J. 2006. *From value to vermin – a history of the donkey in Australia*. In: *Australian Zoologist*. 2006, vol. 33 (3), p. 388-397.

Clutton-Brock, J. 1999. *A Natural History of Domesticated Mammals*. London: Natural History Museum. ISBN 05-216-3495-4.

Clutton-Brock, J. 2012. *Animal Turn: Animals As Domesticates: A World View Through History*. East Lansing, MI, USA: Michigan State University Press. ISBN 9781611860641.

Demek, J; Mackovčín, P. (ed.) 2006. *Zeměpisný lexikon ČR. Hory a nížiny*. Brno: AOPK ČR. ISBN 80-86064-99-9.

Disman, M. 2002. *Jak se vyrábí sociologická znalost: Příručka pro uživatele*. Praha: Karolinum. ISBN 80-246-0139-7.

Eriksen, T. H. 2008. *Sociální a kulturní antropologie*. Praha: Portál. ISBN 978-80-7367-465-6.

Fernando, P.; Starkey, P. 2004. *Donkeys and development: socio-economic aspects of donkey use in Africa*. <http://www.atnesa.org/donkeys/> 27.11.2013 16:18

Freeman, M. 2007. *Terminologie v zooterapii*. In: *Zooterapie ve světle objektivních poznatků*. České Budějovice: Dona. ISBN 978-80-7322-109-6.

Fromm, E. 1964. *The Heart of Man: Its Genius for Good and Evil*. New York: Harper & Row.

- Fromm, E. 1996. *Lidské srdce*. Praha: Nakladatelství Josefa Šimona. ISBN 80-85637-28-6.
- Hafner, M. 2009. *Oslí a jejich chov*. Praha: Brázda. ISBN 978-80-209-0373-0.
- Harris, Marvin. 1989. *Cows, pigs, wars, & witches: the riddles of culture*. New York: Vintage Books. ISBN 0679724680.
- Hendl, J. 2005. *Kvalitativní výzkum: základní metody a aplikace*. Praha: Portál. ISBN 80-7367-040-2.
- Jones, P. A. 2001. *The multiple uses of donkeys in generating income for rural and urban people*. In: Annual Symposium of Interest Group on Developing Animal Agriculture. 2001. South Africa: Nooitgedacht.
- Kellert, S. R.; Wilson, E. O. (ed.). 1993. *The biophilia hypothesis*. Washington, D.C.: Island Press. ISBN 15-596-3148-1.
- Komárek, S. 2011. *Ochlupení bližní. Zvířata v kulturních kontextech*. Praha: Academia. ISBN 978-802-0019-042.
- Ložek, V., Cílek, V., Kubíková, J. a kolektiv. 2003. *Střední Čechy: příroda, člověk, krajina*. Praha: Středočeský kraj. ISBN 80-86569-40-3.
- Mahelka, 2003. *Není jenom canisterapie*. In: Mezinárodní seminář o zooterapiích. Sborník příspěvků. Brno: Sdružení Filia. ISBN 80-239-3591-7.
- Matoušek, V. 2010. *Čechy krásné, Čechy mé: proměny krajiny Čech v době industriální*. Praha: Krigl. ISBN 978-80-86912-36-3.
- Megersa, B.; Biffa, D.; Kumsa, B. 2006. *A mysterious zebra-donkey hybrid (zedonk or zonkey) produced under natural mating: A case report from Borana, southern Ethiopia*. In: Animal Production Research Advances. 2006, vol. 2 (3), p. 148-154.
- Miovský, M. 2006. *Kvalitativní přístup a metody v psychologickém výzkumu*. Praha: Grada Publishing. ISBN 80-247-1362-4.
- Moehlman, P.D.; Yohannes, H.; Teclai, R.; Kebede, F. 2008. *Equus africanus*. In: IUCN Red List of Threatened Species. Version 2013.2. IUCN 2013. <http://www.iucnredlist.org/> 9.3.2014 16:25

Patton, M., Q. 2002. *Qualitative research & evaluation methods*. London, SAGE Publications Inc. 598 p.

Price, E. O. 2003. *Animal Domestication and Behaviour*. Cambridge, MA, USA: CABI Publishing. ISBN 0-85199-597-7.

Rossel, S.; Marshall, F.; Peters J.; Pilgram, T.; Adams, M.D.; O'Connor, D. 2008. *Domestication of the donkey: Timing, processes, and indicators*. In: Proceedings of the National Academy of Sciences of the United States of America. 2008, vol. 105, no. 10, p. 3715-3720.

Říhová, Ž. 2010. *Možnosti využití zvířat v zoologických zahradách v oblasti zoorehabilitace*. Bakalářská práce na Zdravotně sociální fakultě Jihočeské univerzity v Českých Budějovicích.

http://theses.cz/id/20tyvw/downloadPraceContent_adipIdno_17234 28.2. 2014 17:09

Starkey, P.; Starkey, M. 2004. *Regional and world trends in donkey populations*. In: Starkey, P.; Fielding, D. (ed.). 2004. *Donkeys, people and development: a resource book of the Animal Traction Network for Eastern and Southern Africa (ATNESA)*. Wageningen: Technical Centre for Agricultural and Rural Cooperation (CTA). ISBN 92-908-1219-2.

Stehlík, V. (ed.). 1972. *Naučný slovník zemědělský. Díl 5*. Praha: Státní zemědělské nakladatelství.

Těšitel, J.; Kušová, D.; Bartoš, M. 2001. *Biophilia as the invariant in human thinking – A case study – the town of Tábor*. In.: Landscape and Urban Planning. 2001, vol. 53, p. 29-36.

Vandrovcová, T. 2011. *Zvíře jako pokusný objekt: sociologická reflexe*. Praha: Triton. ISBN 978-80-7387456-8.

Volf, J. 1997. *Zvířata celého světa 2. Koně, osli a zebry*. Praha: SZN. ISBN 07-007-77.

Vyhláška č. 136/2004 Sb., kterou se stanoví podrobnosti označování zvířat a jejich evidence a evidence hospodářství a osob stanovených plemenářským zákonem.

Walton, M. T.; Feild, C. A. 1989. *Use of donkeys to guard sheep and goats in Texas*. Fourth Eastern Wildlife Damage Control Conference, 1989. Paper 43. <http://digitalcommons.unl.edu/ewdcc4/43> 9.3.2014 12:33

Wilson, E. O. 1984. *Biophilia*. Cambridge, MA, USA: Harvard University Press. ISBN 9780674074422.

Zákon č. 154/2000 Sb., o šlechtění, plemenitbě a evidenci hospodářských zvířat a o změně některých souvisejících zákonů (plemenářský zákon).

Internetové odkazy

Web 1. <http://faostat.fao.org/site/573/DesktopDefault.aspx?PageID=573#ancor> 6.1.2014 17:13.

Web 2. <http://museumvictoria.com.au/collections/items/770096/negative-henbury-northern-territory-1935> 3.6.2014 12:04.

Web 3. <http://vdb.czso.cz/> 17.10.2013 16:15.